

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha 2016

Bc. Henrieta Votíková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Svatý a nesvatý bezdomovec

Holy and unholy homeless

Diplomová práce

Vedoucí práce:

Doc. ThDr. Václav Ventura, Th.D.

Autor:

Bc. Henrieta Votíková

Praha 2016

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucímu práce doc. ThDr. Václavu Venturovi, Th.D. za cenné rady, konzultace, podněty, vedení a inspiraci při psaní mé diplomové práce.

Dále patří mé poděkování všem, kdo mi pomáhali radou i modlitbou a také všem spolupracovníkům, kteří přispěli pochopením v době psaní mé práce.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci na téma: „Svatý i nesvatý bezdomovec“ vypracovala samostatně, s použitím pramenů, které uvádím v seznamu použité literatury.

Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Druhlici dne: 15. 7. 2016

Henrieta Votíková

ANOTACE

Diplomová práce „Svatý i nesvatý bezdomovec“ se zabývá hledáním inspirace pro sociální práci s osobami bez domova ve fenoménu vznikajícího křesťanského mnišství. Na základě analýzy definic bezdomovectví a popisu vznikajícího mnišství nachází konkrétní oblasti čerpání inspirace pro sociální práci s jednotlivcem, osobou bez domova.

ANNOTATION

This diploma thesis "Holy and unholy homeless" deals with finding the inspiration for social work with the homeless people in the emerging phenomenon of Christian monasticism. Based on an analysis of the definitions of homelessness and description of the emerging monasticism, finds a particular area of drawing inspiration for social work with individuals, homeless person.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Sociální práce
Bezdomovectví
Vznik mnišství

KEYWORDS:

Social work
Homelessness
The emergence of monasticism

Obsah

1 Úvod.....	8
2 Svatý a nesvatý bezdomovec - cíle práce a hypotéza.....	12
2.1 Výběr metod a zdrojů informací.....	12
2.2 Dílčí cíle a hypotéza předkládané práce.....	12
2.2.1 Dílčí cíle.....	12
2.2.2 Hypotéza předkládané práce.....	12
3 Bezdomovectví v postmoderní době v ČR.....	13
3.1 Stávající definice bezdomovectví.....	14
3.2 Právní vymezení bezdomovectví.....	17
3.2.1 Podrobněji o některých zákonech a jejich aplikaci.....	19
3.2.2 V hmotné nouzi není osoba.....	20
3.2.3 Koncepce prevence bezdomovectví - definice.....	21
3.2.4 Náhled do problematiky sociálního vyloučení.....	22
3.2.5 Evropská typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení – stručný vhled.....	23
3.2.6 Sociální nepřizpůsobivost.....	23
3.3 Stručné popsání naší doby.....	25
3.3.1 Životní styl dnešní doby.....	26
3.4 Bezdomovectví v horizontu dějin	27
3.5 Pracovní definice pro předkládanou práci - co je bezdomovectví.....	28
3.6 Bezdomovec dnešní doby – nesvatý bezdomovec	28
3.7 Úvahy o pojmu domov.....	30
3.8 Základní potřeby.....	31
3.8.1 Poskytovaná pomoc osobám bez domova	33
3.8.2 Kdo je osoba bez domova.....	35
4 Svatý bezdomovec	36
4.1 Metafora v názvu práce.....	36
4.1.1 Svatost.....	36
4.2 Mnišství.....	38
4.2.1 Mnich poustevník - stručný nástin vzniku mnišství.....	39
4.3 Antonín poustevník.....	41
4.4 Pachomios.....	42
4.5 Pavel Thébský.....	44
4.6 Euagrius z Pontu.....	46
4.7 Palestinské mnišství.....	47
4.8 Syrské mnišství.....	48
4.9 Apoftegmata	50
4.10 Askeze.....	53
4.10.1 Celibát jako součást askeze.....	55
4.10.2 Modlitba jako součást askeze.....	56
4.10.3 Chápání chudoby.....	58
4.10.4 Boj s démony.....	59
4.10.5 Širší kulturní kontext.....	61
5 Hledání inspirace pro práci dnešního sociálního pracovníka	65

s osobami bez domova.....	65
5.1.1 Noogenní oblast a oblast psychologická	66
5.1.2 Sociální oblast.....	69
5.1.3 Fyziologická oblast	71
6 Závěr.....	73
7 Literatura.....	74
7.1 Knihy	74
7.2 Elektronické zdroje.....	76
7.3 Akademické práce.....	78

1 Úvod

Aktivní výkon sociální práce představuje soubor praktických dovedností, které jsou v dnešní době již ukotveny v metodických postupech, vycházejících z ustálených teorií.

To ale neznamená, že by náš vědecký obor, stejně jako jakákoliv jiná vědecká činnost, byl uzavřený novým otázkám, a vlastně v případě použití slova vědecký, je obor právě vybízen k hledání a nacházení nových cest a nových pohledů, které následně, verifikované praxí, mohou vstupovat do teorie.

Pracuji již dost dlouho s osobami bez domova. Nějakou dobu v azylovém domě pro muže, ale větší část z odpracované doby bývá v pražském terénu. Tuto terénní práci lze pojímat jako kontroverzní, přitažlivou i odpudivou, proto také většinou pohled i vhléd do problematiky řešení otázky bezdomovectví nebývá bez emocionálního zabarvení.

Obyvatelé města, lze je nazvat souhrnným názvem laická veřejnost, mají většinou jasno v odpovědích jak pomáhat nebo nepomáhat. Vědí, co by se mělo dělat a bývá jim jasno i v odpovědích na otázky - jak. Odborníci jsou na tom o něco hůř, protože na nich leží právě ona tíha zvládnutí smysluplné pomoci, a to většinou v situacích, kdy už bývá zkomplikována multifaktoriálním poškozením jedinců a hlavně bývá nákladná a málo, vlastně pramálo, efektivní. Práce v pražském terénu má jako jedno ze specifík pěší výlety, někdy i prostředím, kam o víkendu chodívají rodiny za rekreací. Právě při pohledu na otevírající se Šárecké údolí mne poprvé oslovila myšlenka zkusit se nad problematikou možné pomoci zamyslet i z jiné strany. Byl to možná právě onen kontrast provoněného května, krásného počasí a obydlené garáže, kde přebývá nemocný a v době, kdy jsem ho potkala, zároveň i dostatečně zoufalý muž. Bezdomovectví jako vynucený krach společenského uplatnění (momentálně zcela irelevantní, jestli se jedná o osobní selhání, nebo nefunkčnost systému), není jedinou formou bezdomovectví, kterou naše dějiny znají.

V lidských dějinách, na konci doby helénské, a za úsvitu příchodu nového křesťanského paradigmatu do lidských myslí i duší, odcházeli muži i ženy do bezdomoví svobodně, z vlastního rozhodnutí. Jejich společenské postavení bylo ceněno okolím, byli žádáni o radu a pospolitost s nimi počítala. Křesťanské mnišství se začíná rozvíjet masivněji právě v době, kterou jsem naznačila a poustevníci vlastně již nikdy nevymizí, jenom plynutím času a vývojem společnosti se postupně stávají velice nepatrnou částí populace. „... *snaží se vytvořit si v nitru prostor, v němž je přijímán a uctíván Bůh, v němž*

se s ním setkávám.“ jsou slova jedné dnešní poustevnice¹. Více o dnešním poustevnictví v katolické církvi nám přináší autorka Leenerová.²

Jak by mohla odpověď na otázku motivace těchto svatých mužů a žen k odchodu do bezdomoví, pochopení smyslu jejich poslání, přispět k hledání cesty „přinuceným“ bezdomovcům zpět do společnosti? Právě otázka, jestli lze nacházet východiska a inspiraci pro pomoc jednotlivci dnes, bude předmětem předkládané práce. Motiv pro mnišství jako fenomén lze nalézt v Novém zákoně a věřím, že se mi povede nalézt i v literatuře několik východisek, na základě kterých snad bude možné postulovat klíčové hodnoty, které tyto muže a ženy přiměly k opuštění domovů a uchýlení se do prapodivných pouštních obydlí.

Na druhou stranu chci popsat, jak by bylo možné nalézat poučení, inspiraci nebo nové směry pro práci s dnešními bezdomovci. Co by pracovníkům pomohlo v podpoře nejenom klientů, ale i jim samotným v pokračování práce a co by motivovalo k nalezení síly při podpoře na cestu k návratu do většinové společnosti. Používám zde slovo síla, protože bezdomovectví nikdy nebývá primární volbou jednatelce, exkluze nebývá cílem života, každý z mužů a žen, kteří se dnes „pohalují“ po hlavním městě, měli v době svého dětství sny, přání a vize budoucího života. Dovolují si zde napsat své přesvědčení ověřené praxí – tato představa nikdy nebylo zjevné bezdomovectví. Větší nebo menší míra přizpůsobení se situaci, většinou utopena ve větším, nebo menším množství alkoholu, již neotvírá rozsáhlý prostor pro diskusi nad tématem vlastního bytí jednatelce, a také bagatelizace tvrzením o vlastní volbě bývá únikem místo pokračování diskuse.

V době, kdy mne tato myšlenka poprvé napadla, se mi proto jevila i jednoduše uchopitelná a vlastně jasná. Téma práce, které se snažím zpracovat, lze charakterizovat jako nesnadné. Pravděpodobně se bude jednat o průkopnický průzkum bojem. Prozatím jsem nenalezla k danému tématu (svatý versus nesvatý bezdomovec) v naší odborné literatuře žádný podklad a nezbytné znalosti metod jsou minimální. Jako sociální pracovnice mám u souvisejících potřebných vědních oborů pravděpodobně pozici mírně poučeného laika.

Předkládanou práci jsem psala relativně dost dlouho a studovala dostupnou literaturu a nad tématem uvažovala. Posléze jsem poznala, že téma je natolik široké, že se

1 LEENEN, Maria Anna. *Jak se žije poustevníkům*. Kostelní Vydří, 2005. Str 109

2 LEENEN, Maria Anna. *Jak se žije poustevníkům*. Kostelní Vydří, 2005.

budu muset konfrontovat jak s jeho rozsáhlostí, tak i s minimem času na dopsání práce. Původní záměr věnovat se porozumění motivaci za pomoci sociologických metod a komunikovat je v této práci se zjištěními přímo z terénu, se ukázal neschůdným. Neschůdnost původně zamýšlené metody jsem paradoxně pochopila jako účastnice konference o práci s osobami bez domova, kde byla podobná studie s jiným zaměřením prezentována. Jedním ze závěrů oné studie bylo, že cca 30% dotázaných osob bez domova nepracuje proto, že se jim nechce. Toto zjištění je natolik v rozporu s mým poznáním z praxe, že jsem se zarazila. Buď nerozumím své práci, nebo je chyba jinde. Prostá logika a pohled zpět na zaměstnané lidi bez domova a fungující projekt pod mým vedením nepodpořili zmíněné tvrzení, proto jsem našla odvahu oponovat relativně velké studii. Neoponovala jsem jí nijak veřejně, jen v kontextu úvah o předkládané práci a dospěla jsem k závěru o chybných předpokladech, které nakonec vedly k určitému zjištění. Proč?

V rámci kvantitativního výzkumu nelze verifikovat pravdivostní hodnotu odpovědi. Kdybych se snažila pokládat otázky o motivaci, určitě bych něco zjistila, těžko by ale bylo možné postoupit někam dál. Prostě a jednoduše proto, že respondent, zde osoba bez domova, danou situaci vyřeší pro sebe nejjednodušším způsobem, a tím je zaškrtnout prostě „něco“, co se nejvíce blíží jeho představám o tom, co asi chce výzkumník slyšet. Jedná se o osobu bez domova, jež nemá v rámci komunikace co ztratit a zachovanou spoluprací získá pro sebe nějakou hodnotu, která je motivací k pokračování v rozhovoru. Kdyby zde daná protihodnota nebyla, interview by se pravděpodobně nekonalo. Ani v rámci kvalitativního výzkumu, přednostně zaměřeného na každodenní chování lidí, hledání motivu úzce vymezené skupiny, bych se nedopracovala výsledku. Při kvalitativním výzkumu by to bylo hlavně pro nedostatek znalostí a zkušeností s danou metodou, a dále ve faktické časové náročnosti, právě oné požadované verifikace odpovědi. Uvědomila jsem si, že konkrétní příběhy jednotlivců, které jsem od nich slychala, se v horizontu času měnily dost podstatně. Většinou klient při zahájení spolupráce se sociálním pracovníkem předkládá nějaké očekávané, často již z předchozí spolupráce s jinou službou verifikované curriculum, které mu na jedné straně ponechá dost soukromí a na druhé straně pracovníkovi přece jen ponechá možnosti pro porozumění situaci klienta, prostor pro vytvoření individuálního plánu a dohodu pro další spolupráci. Úvodní vyprávění bývá pak velice rozdílné od skutečného životního osudu, který je zpřístupněný klientem po delší

době. Hlavně bývá zpřístupněný až po společně zvládnutých patáliích, které většinou inkluzi doprovází a časově tato doba dokáže být i v horizontu několika let.

Čas, ve kterém je vytvořena dostatečná důvěra mezi pracovníkem a klientem, je pak pro naši úspěšnou dobu závratně dlouhý. Ze své zkušenosti mohu potvrdit, že bazální důvěra, která umožňuje základní spolupráci, představuje něco kolem dvaceti odpracovaných hodin dialogu s klientem. Zásadním předpokladem v tomto případě je skutečnost, že pracovník nepracuje s uživatelem služby ve skupince, jak tomu u osob bez domova bývá obvyklé. K tomu, abych uvěřila odpovědím jako relevantním, se v rámci magisterské práce nedostává prostoru. Pravda je v naší době velký přepych, protože byla relativizována, na druhou stranu by bylo značně demotivující pracovat metodou, do které nekládám důvěru. Proto jsem byla nucena změnit postoj k původně zvolené metodě v průběhu uvažování o předkládané práci.

2 Svatý a nesvatý bezdomovec - cíle práce a hypotéza

2.1 Výběr metod a zdrojů informací

Práce proto bude koncipována jako studie za použití následujících metod: analýza, syntéza, abstrakce, indukce a analogie.

Zdrojem informací bude dostupná bibliografie, veřejně-politické dokumenty vážící se k tématu a reflexe desetileté praxe v přímé sociální práci s osobami bez domova.

2.2 Dílčí cíle a hypotéza předkládané práce

2.2.1 Dílčí cíle

Nalézt co možná nejpřesnější definici pojmů „bezdomovectví a bezdomovec“ jako východisko pro hledání nových možností pomoci pro „nesvatého bezdomovce“.

V rámci kontextu antického křesťanského poustevnictví a mnišství, profilování postojů a pochopení poustevnictví chci nalézat inspiraci pro pracovníky pomáhající jednotlivcům, bezdomovcům, dnešní doby.

2.2.2 Hypotéza předkládané práce

„V rámci studia vývoje křesťanského mnišství a postojů křesťanských eremitů pozdní helénské doby lze nalézt a formulovat inspiraci pro dnešního sociálního pracovníka s osobami bez domova.“

Vymezení pojmu **pomoci**: pojmem pomoc v předchozím i následujícím textu uvažuji sociální pomoc v kontextu holistického přístupu k jednotlivci.

Pojem pomoc je použitý jako výraz nadřazený pojmu pomoci a péče, jak je uvažuje Zákon 108/2006 O sociálních službách a tam, kde v práci bude potřebné sjednotit používání pojmů se zákonem, učiním tak v textu práce.

3 Bezdomovectví³ v postmoderní době v ČR

V této kapitole se budu věnovat bezdomovectví v naší, současné, době. Nelze nesouhlasit s tvrzením, že bezdomovectví je problémem.

Problém, pro někoho větší, pro někoho menší. Původní význam slova problém, jako něco, co před sebou házíme, je v kontextu bezdomovectví výstižný. Svoji neutěšenou situaci před sebou hází jednotlivec - osoba bez domova, následně celá společnost. Společnost také různorodě, jako celek, že nedokáže dostát své odpovědnosti poskytnout pomoc svým nejchudším občanům, následně, stát, v rámci přerozdělovaných kompetencí. „Obce“⁴, které mají povinnost poskytovat pomoc, také otázku bezdomovectví pohazují často před sebou dost bezradně a koukají kolem, kam by bylo možné tento svízel pohodit.

Společnost, myšleno nejenom ve vymezení názvu kapitoly, taktéž vnímá bezdomovectví jako znepokojující fenomén. Societa často redukuje bezdomovectví na známé „zjevné bezdomovectví“, u kterého je základním zdrojem obživy postiženého jedince žebrota.

Bezdomovectví - samotný fakt existence lidí bez domova neschopných svou situaci řešit bez pomoci druhých, je negativně hodnocený společenský jev. Sdílení společného prostoru se zanedbanými jedinci, obtěžování kolemjdoucích nejenom primárně pachem a žebrotou, ale i implicitně přítomným připomenutím vrtkavosti osudu, může majoritu pochopitelně znepokojovat. Odstup také, dle mého názoru, umocňují dokola opakovaná upozornění na potenciální hrozbu propadu do exkluze. Tvrzení, že bezdomovcem se lze stát lehce, a také, často čtené i slyšené „může se to přihodit každému“, dle mne, paradoxně, nepřibližuje postiženým jedincům štědrá náruč společnosti, spíše jen potenciálně prohlubuje despekt.

3 Český jazyk umožňuje použití dvou tvarů. Bezdomovství, který je předložkovým spojením bez domova. Bezdomovectví, které je odvozené od podstatného jména bezdomovec. Budu se v práci držet označení v mluvě hojnějším. <http://ujc.avcr.cz/zakladni-informace/oddeleni/oddeleni-vyvojejazyka/pracovnici.html> (5. 6. 2015) následně ověřeno i telefonicky, kde mi bylo potvrzeno, že k žádné změně nedochází.

4 Profunkčním pojetím je pro výkon státní správy klíčové ustanovení čl. 2 odst. 2 Listiny České republiky, dle něhož *státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon*. Jinými slovy totéž říká též ustanovení čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Z norem ústavního pořádku pak je v této souvislosti třeba ještě zmínit čl. 105 Ústavy, který stanoví, že výkon státní správy lze svěřit orgánům samosprávy jen tehdy, stanoví-li to zákon. KADEČKA, Stanislav a RIEGEL Filip. Výkon státní správy: kompetence a odpovědnost. In: [Http://www.mvcr.cz](http://www.mvcr.cz) [online]. Brno, 2009 [cit. 2016-06-26]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/vykon-statni-spravy-kompetence-pdf.aspx>.

Způsob, s jakým jsem k problematice přistoupila v několika prvních řádcích, umožňuje existenci předporozumění dotčeného pojmu.

Konotace pojmu bezdomovectví i bezdomovec, jako jednotlivce postižený bezdomovectvím, je obecně sdílená. V průběhu jakéhokoliv dialogu o zvoleném tématu mohou jeho účastníci nerušeně rozvíjet myšlenky, je jim zřejmé, o čem a o kom se mluví. Subjektivní vnímání je pak závislé na okolnostech a potřebách již zmíněného dialogu, popřípadě vzniklého sdělení. Kdo diskutuje, proč diskutuje a má-li z diskuse vzniknout závazný závěr. Cesta k definici, jako jednoznačného určení pojmů, s nimiž budu zacházet v další části práce, se mi již nejeví nijak snadná. Definice, jako zachycení esence, odpověď na otázku, čím pojem vlastně je? Hledala jsem uspokojivou definici a nepovedlo se mi ji najít ani v množství prostudovaných materiálů. Většinou se jednalo již o popisy situace, popřípadě definování na základě nástinů řešení, kdy sdělení již pracovalo s konsensem o pojmu. Ve své práci se snažím nalézt poučení pro dnešní sociální práci s osobami bez domova a hledám ho u jedné nově vzniklé společenské skupiny v době soumraku antické kultury, a ráda bych zabránila ztroskotání této snahy již v úvodu. Kdybych pracovala s předdefinitorními formami, popřípadě nominálními definicemi s neujasněným předporozuměním použitých pojmenování. Proto tolik trápení se slovíčky.

3.1 Stávající definice bezdomovectví

Bezdomovectví je bezesporu problémem heterogenním a také nejednotně nahlíženým.

Je zkoumáno z pohledu celé řady samostatných vědeckých oborů: např. sociologie, politické vědy, sociální vědy, sociální a kulturní antropologie, kriminologie. Existuje množství odborných studií různorodého zaměření, ale přes deklarované množství je přístup spíše interdisciplinární než multidisciplinární. Pokus o vytvoření pracovní definice pro potřeby této práce by na základě studia různorodých vymezení a pojmenování fenoménu, mohl přinést v závěru této kapitoly podklady pro další postup.

Vágnerová definuje stav bezdomovectví jako „generalizované psychosociální selhání spojené se ztrátou komplexu běžných rolí“⁵.

5 VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. Str. 411.

Hradecký: *Bezdomovství je složitým společenským problémem, jehož vznik je podmíněn různými faktory. Někteří odborníci vidí v bezdomovství problém bytové politiky, jiní to považují za problém sociální. Pojem bezdomovství nemá sjednocenou definici a i v českém právním řádu bychom tento pojem obtížně hledali.*⁶

Sociolog profesor **Mareš:** *„Bezdomovectví je nepochybně krajní formou sociálního vyloučení a je projevem extrémní chudoby. Vyjadřuje existenci osob, které ztratily (nebo nikdy neměly) bydlení, rodinné zázemí a sociální postavení.*⁷

Podrobnější informace o rozdílnosti konceptu chudoby a extrémního vyloučení viz další publikace autora⁸. Předkládaná práce se snaží hledat východiska pro jednotlivce, proto by dané rozšíření o definování koncepcí mohlo být, vzhledem k vymezení rámce práce, nadbytečné.

Praktický pohled plynoucí z dlouhodobé práce s osobami bez domova: *„Bezdomovectví je vnitřním konfliktem jednotlivce, generujícím konflikty vnější se sociálním okolím, jejichž nejhorší důsledky jsou disharmonie se vztahovým prostředím a ztráta sociálního statutu občana většinové společnosti. Sociálně patologická problematika bezdomovectví má mnoho přívlastků. Jedním z nich je složitá cesta pojmosloví směřující k definici jevu a vystihující terminologii. Pokud lze určitý problém obtížně vysvětlit, předpokládá se, že i hledání způsobů jeho řešení bude procházet složitým vývojem.*⁹

Dle jednoho z našich dialogů zde vkládám i slova Dr. Pěnkavy. Charakteristickými znaky bezdomovectví jsou:

- neschopnost řešit náročné životní situace, udržet rodinné, přátelské a komunitní vztahy - z čehož vyplývá ohrožení sociálním vyloučením;
- absence schopnosti hospodárně nakládat s finančními prostředky a chudoba, která bývá důsledkem a někdy i příčinou neutěšené sociální situace - z čehož vyplývá velká náročnost, (časová i finanční) při snahách o inkluzi.

6 HRADECKÁ, Vlastimila a HRADECKÝ, Ilja. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996.

7 MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Slon, 1999, str. 58.

8 MAREŠ, Petr. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis* [online]. Praha, 2000, (3), 285-297 [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: http://is.muni.cz/el/1423/podzim2010/SOC713/um/8875127/MARES_ChudobaMarginalizaceSocialni_vyloucení.pdf.

9 PĚNKAVA, Pavel. *Výchovně vzdělávací prvek v sociální práci s cílovou skupinou osob bez přístřeší*. Praha, 2010. Rigorózní. UK Praha. Vedoucí práce Kristina Koldinská.

K této, k „pravici“ přikloněné, definici pana kolegy Pěnkavy se přímo žádá dopřát slyšení také „levému“ spektru politického nahlížení, které „*chápe sociální vyloučení jako hrozbu, která plyne přímo z povahy společnosti, a která ve svých důsledcích také celou společnost ohrožuje*“¹⁰. Předložená krátká citace autora může být zavádějící, proto se ještě k hlubšímu vhledu do problematiky sociálního vyloučení vrátím poté, co se pokusím objasnit i právní rámec otázky bezdomovectví.

FEANTSA¹¹ volí jako základní a jednotící prvek - vztah k bydlení, uspokojivost nebo neuspokojivost bytové situace. Problém osob, které jsou zahrnovány do kategorie **bezdomovec**, představuje „*absence uspokojivého bydlení*“.

Toto obecné vymezení FEANTSA rozpracovává do dílčích kategorií, které se týkají opět vztahu jedince k obytnému prostoru. *Bezdomovec je téměř vždy v první řadě definován jako osoba, která postrádá, ve větší či menší míře, určité materiální zázemí. A to v takovém rozsahu, že životní podmínky tohoto člověka jsou dle hodnotových rámců dané společnosti považovány za nedůstojné.*¹²

FEANTSA vytvořila typologii bezdomovectví a vyloučení z bydlení, nazvanou ETHOS. Typologie ETHOS vychází z principu, že pojetí domova lze chápat ve třech oblastech, jejichž absence může vést k bezdomovectví.

Mít domov může být chápáno jako: mít přiměřené bydlení, které může osoba a její rodina výlučně užívat (fyzická oblast); mít prostor pro vlastní soukromí s možností sociálních vztahů (sociální oblast); mít právní důvod k užívání (právní oblast). Z toho vyplývají čtyři formy vyloučení z bydlení: bez střechy, bez bytu, nejisté bydlení, nevyhovující bydlení - všechny tyto situace ukazují na absenci bydlení. ETHOS tedy člení osoby bez domova podle jejich životní situace nebo situace jejich bydlení.¹³

10 KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011, Studie (Sociologické nakladatelství). Str. 169.

11 Příloha č. 1.

12 ŠNAJDROVÁ, Zuzana a HOLPUCH, Petr . *Ščitání bezdomovců na území hl. města Prahy: Závěrečná zpráva*. 1. Praha: MHMP, 2010. dostupné z http://socialni.praha.eu/public/44/9f/ae/1877854_502943_zaverecna_zprava_scitani_bezdomovcu_hmp_2010.pdf (10. 4. 2015).

13 Podrobněji HRADECKÝ, Ilja. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. str. 9 - 12.

Kategorizaci lze zjednodušeně zachytit následovně:

- **Bez přístřeší** – lidé, žijící a spící na ulici a jiných veřejných prostranstvích,
- **bez bytu** – lidé (dlouhodobě) žijící v komerčních nebo nekomerčních kolektivních zařízeních (azylových domech, ubytovnách, zdravotnických zařízeních, ...),
- **bydlení v nejistých podmínkách** – představuje hrozící bezdomovectví,
- **bydlení v nepřiměřených podmínkách** – bydlení nevhodné například z hygienických důvodů, bydlení přelidněné.

K podrobnějšímu popisu kategorizace se vrátím v předkládané práci ještě jednou v jiném kontextu. Předložené vymezení bezdomovectví by mohlo evokovat líbivé řešení zajištěním „střechy nad hlavou“, leč asi to není tak jednoduché, protože jinak by situaci bezdomovců naše, relativně dost bohatá společnost, již dávno vyřešila. Skutečnost, že bezdomovectví, i přes veliké materiální i teoretické úsilí institucí i akademických pracovišť přetrvává, potvrzuje, že se jedná o závažnou, multifaktorovou problematiku. Z toho důvodu nelze sociální práci s osobami bez přístřeší a bez domova zjednodušovat nebo redukovat, a to ani v dobré víře. Zjednodušovat tím, že budeme ukazatele problému zaměňovat za důvody, nebo příčiny problému. Z mého pohledu je typologie ETHOS mimořádně potřebnou metodiku pro základní orientaci v problematice a umožňuje taktéž komunikační konsenzus odborné veřejnosti.

Bezdomovectví je především problémem velkých měst. Nacházíme zde paradox bohatství a chudoby, to ale neznamená, že by menší sídla neměla své osoby bez domova.

3.2 Právní vymezení bezdomovectví

Budu pokračovat ve snaze o nalezení nejoptimálnější definice pojmu bezdomovectví. Momentálně bych doplnila legislativní rámec. Jako nejpříhodnější se mi jeví vymezení této problematiky v předkládaných koncepcích řešení MHMP v posledních letech.¹⁴

Legislativní vymezení pojmu bezdomovec činí mé úvahy ještě dobrodružnějšími. Prozatím nechám promluvit zákony ve velkém citovaném oddíle z Koncepce řešení bezdomovectví v HMP z roku 2012¹⁵.

14 <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16893/bezdomovectvi.pdf>.

15 tisk R-08532 ČR. *Koncepce návrhů řešení problematiky bezdomovectví v Praze v letech 2013 - 2020: Schválená usnesení 43. Rady HMP ze dne 18.12.2012.* In: . Praha: MHMP, 2012, ročník 2012, číslo 43. Dostupné také z: http://www.praha.eu/public/11/dd/1c/1456401_300534_Koncepce_navrhu_reseni_problematiky_bezdomovectvi_v_Praze_v letech_2013_2020.pdf.

Mezinárodní deklarace, úmluvy a pakty, zaměřující se na lidská práva, ve velkém měřítku schválené a přijaté i ČR, uznávají právo každého jednotlivce na přiměřenou životní úroveň pro něj a jeho rodinu, zahrnující v to dostatečnou výživu, šatstvo, byt, lékařskou péči a neustálé zlepšování životních podmínek. Příkladem zde může být Všeobecná deklarace lidských práv (Čl. 25) nebo Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (Čl. 11). Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. dále uvádí např. právo na zachování lidské důstojnosti (Čl. 10) a právo na ochranu zdraví, zdravotní péči a zdravotní pomůcky (Čl. 31). Tato práva platí pro každého.

Česká Republika nemá ve svém současném právním řádu žádný právní předpis zaměřený na řešení problematiky bezdomovectví. Neobsahuje ani zřetelné a unifikované definování pojmu bezdomovec nebo bezdomovectví ve smyslu fyzické ztráty domova.

Zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů, v § 3 definuje bezdomovce jako osobu bez státního občanství.

Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů, v § 10 nahlíží na bezdomovce jako na osoby, na osoby, které mají za adresu svého trvalého pobytu uvedenou podatelnu příslušného obecního úřadu.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o sociálních službách“), jmenuje třikrát „osoby bez přístřeší“ (v § 61, 63 a 69), jednou „osoby v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení“ (v § 57), ale terminologii nedefinuje.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, se týká osob, které se nacházejí „pouze“ v hmotné nouzi.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, zmiňuje „fyzické osoby společensky nepřizpůsobené“ (v § 33), resp. „osoby nepřizpůsobivé“, mezi které lze zařadit vedle bezdomovců i jiné skupiny osob.

Pomoc bezdomovcům a osobám bezdomovectvím ohroženým právní řád ČR řeší z pohledu poskytování sociálních služeb a z hlediska finanční podpory a pomoci. Sociální služby, včetně těch pro bezdomovce, jsou stanoveny v zákoně o sociálních službách.

Poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám, které se nacházejí v hmotné nouzi, prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi, je upraveno Zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

Státní sociální podpora v Zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, je zaměřena na podporu jiných okruhů osob (rodiny s dětmi, vlastník nebo nájemce bytu, který je hlášen k trvalému pobytu atd.). S touto problematikou souvisí i Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

Zdravotní péče o občany ČR, jež by měla tedy stejným měřítkem platit i pro bezdomovce občany ČR, je v právním řádu ČR zakotvena: v Zákoně č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů; (Zajištění zdravotní péče v ČR se řídí Zákonem 372/2011 Sb., o zdravotních službách, a podmínkách jejich poskytování a dále Zákonem 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění.); v Zákoně č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.¹⁶

Tento výčet zákonných norem, které se týkají osob bez domova, nemůže být vyčerpávající, jsou zde jenom ty normy, které se týkají sociální práce nejčastěji.

Určitě ve strohé literě zákona nenacházíme odpovídající označení pro tak charakteristické osoby, které v ulicích města občas každý z nás potkává. Bezdomovci, podle litery zákona, vlastně představují marginální část obyvatelstva na našem území, a to osoby bez státní příslušnosti¹⁷. Právní rámec vymezuje bezdomovectví ve vztahu ke státnímu útvaru, na rozdíl od vytvořené typologie ETHOS, která ji definuje na základě bytové situace.

3.2.1 Podrobněji o některých zákonech a jejich aplikaci

Myslím, že nebude ke škodě doplnit cestu k definici bezdomovectví citováním části Zákona o hmotné nouzi. Může se zdát, že cituji zbytečně dlouhé pasáže, v tomto kontextu je ale považuji za důležité. I když se tato práce netýká sociální politiky, domnívám se, že se

16 Koncepce návrhů řešení problematiky bezdomovectví v Praze v letech 2013 – 2020, Příloha č. 1 usnesení Rady HMP č.

http://www.praha.eu/public/11/dd/1c/1456401_300534_Koncepce_navrhu_reseni_problematiky_bezdomovectvi_v_Praze_v letech_2013_2020.pdf.

17 více k tématu na <http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/co-vsechno-delame/ochrana-osob-bez-statni-prislusnosti.html> (27.6.2015).

v jakékoliv práci, která se vyjadřuje k problematice bezdomovectví nelze tvářit, jako by sociální politika vůbec neexistovala. Dávkové systémy vytvářené zodpovědnými osobami dle zmíněného zákona používají indikátory chudoby a sociálního vyloučení při svém boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Jednotlivé indikátory se pak následně použijí v šetřeních pro konkrétní dávky či opatření.

Problematika exkluze je řešena oblastí Pomoc v hmotné nouzi, která je (dle slov MPSV) moderní formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Je jedním z opatření, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení. Vychází z principu, že každá osoba, která pracuje, musí se mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi vymezuje sedm situací spojených s nedostatečným zabezpečením základní obživy, bydlením a mimořádnými událostmi. Napomáhá řešení některých nárazových životních situací. Stanovuje, že každá osoba má nárok na poskytnutí základních informací, které vedou nejen k řešení její současné situace, ale i k předcházení vzniku hmotné nouze. Nedílnou součástí pomoci v hmotné nouzi je odborná sociální práce s klienty.

Hmotná nouze je stav, kdy osoba či rodina nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost. Současně si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit (vlastní prací, uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo využitím majetku) a vyřešit tak svoji nelehkou situaci vlastním přičiněním.¹⁸

Na tomto místě bych již dál necitovala, podstatné pro osoby bez domova zde již je napsáno. Za značně důležitý považuji následující výčet. Lidsky řečeno, tento seznam označuje situace, ve kterých ten daný potřebný nedostane ani korunu.¹⁹

3.2.2 V hmotné nouzi není osoba

- která prokazatelně neprojevuje snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním,
- která není v pracovním nebo obdobném vztahu, nevykonává samostatnou výdělečnou činnost a není vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání,

18 Pomoc v hmotné nouzi: Pomoc v hmotné nouzi 2015. *MPSV* [online]. Praha: MPSV, 2015 [cit. 2015-06-27]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5>.

19 Používám zde pro označení žadatele již zúženou kategorii, „potřebný“, místo zákonem vymezeného „občana“, a to hlavně vzhledem k předpokladu, že nikdo, kdo se dokáže zabezpečit sám vlastní prací nebo majetkem, nebude docházet na Úřad práce žádat o dávku. Otázku zneužívání dávek vidím v jiné optice, než občasná kritici, a to hlavně jako systémové selhání.

- která je vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání a bez vážných důvodů odmítla vykonávat krátkodobé zaměstnání nebo účastnit se v cíleném programu k řešení zaměstnání,
- které nevznikl nárok na nemocenskou nebo jí náleží ve snížené výši, a to z důvodu, že si přivodila pracovní neschopnost úmyslně,
- která je osobou samostatně výdělečně činnou a její příjem po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky potřebné k živobytí proto, že se nepřihlásila k nemocenskému pojištění,
- které za neplnění povinností zákonného zástupce dítěte spojených s řádným plněním povinné školní docházky byla uložena sankce,
- která nastoupila výkon trestu odnětí svobody, byla vzata do vazby (tato skutečnost trvala po celý kalendářní měsíc),
- které se poskytují pobytové sociální služby v domově pro osoby se zdravotním postižením, domově pro seniory, domově se zvláštním režimem nebo v chráněném bydlení, zdravotnickém zařízení ústavní péče déle než 3 měsíce, ústavní péče v psychiatrické léčebně nebo v léčebně pro dlouhodobě nemocné déle než 3 měsíce.²⁰

Je to dlouhý seznam, který z úředního hlediska vymezuje zamezení zneužívání dávek, mohu k němu dodat z pohledu pracovníka v terénu, že se v něm, obrazně řečeno, ztratí i ti, co nedokáží nárok uplatnit. Pokračujme ale na cestě k definici, s níž bych pak dále chtěla pracovat i prostřednictvím optiky jiné doby.

3.2.3 Koncepce prevence bezdomovectví - definice

Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 MPSV ČR²¹ postuluje formulaci, kdy pro vymezení předmětného jevu využívá jeho popis a hodnocení popisu řešení.

20 Pomoc v hmotné nouzi: Pomoc v hmotné nouzi 2015. *MPSV* [online]. Praha: MPSV, 2015 [cit. 2015-06-27]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5>

21 ČR. *Koncepce návrhů řešení problematiky bezdomovectví v Praze v letech 2013 - 2020: Schválená usnesení 43. Rady HMP ze dne 18.12.2012.* In: . Praha: MHMP, 2012, ročník 2012, číslo 43. Dostupné také z: http://www.praha.eu/public/11/dd/1c/1456401_300534_Koncepce_navrhu_reseni_problematiky_bezdomovectvi_v_Praze_v letech_2013_2020.pdf (citováno 8. 5. 2015)

„Bezdomovectví jako závažná forma sociálního vyloučení představuje kontinuální společenský fenomén, jehož řešení si vyžaduje komplexní přístup.“²²

Druhou zarámovanou definici nacházíme hned v první kapitole nazvané „Vymezení základních pojmů“ a zní:

„Bezdomovectví je komplexní, dynamický a diferencovaný proces, v jehož rámci různí jednotlivci i skupiny procházejí různými vstupními a výstupními body.“²³

V kontextu těchto dvou definicí a s přihlédnutím ke skutečnosti, že se jedná o formulace v závazném materiálu MPSV, se opět vrátím k prvním citovaným definicím. Nahlížení pojmu bezdomovectví pomocí popisu situace – tím je sociální vyloučení.

3.2.4 Náhled do problematiky sociálního vyloučení

Sociálním vylíčením se rozumí *„proces, kdy jsou jednotlivci či celé skupiny vytěšňovány na okraj společnosti a je jim omezován nebo zamezen přístup ke zdrojům, které jsou dostupné ostatním členům společnosti“²⁴*. Členění sociálního vyloučení zahrnuje několik dimenzí. Rozeznáváme ekonomické, politické, prostorové, kulturní či symbolické vyloučení.²⁵

Koncept sociální exkluze se podle J. Kellera vyskytuje ve dvou formách. Statické pojetí sociálního vyloučení odkazuje ke stavu, do něhož se lidé dostali svým vlastním přičiněním, svojí nedostatečnou adaptabilitou. Společnost funguje vcelku správně. Řešením problému s exkludovanými je inkluze. Oproti tomu stojí procesuální pojetí, které chápe sociální vyloučení jako hrozbu plynoucí přímo z povahy společnosti a která ve svých důsledcích také celou společnost ohrožuje. Vyloučený jedinec se nenachází vně systému. Naopak je produktem souhry ekonomického systému a trhu práce. Statické pojetí

22 item str. 5.

23 item str. 7.

24 TOUŠEK, Ladislav. Sociální vyloučení a prostorová segregace. AntropoWebzin [online]. Plzeň: AntropoWeb při Katedře antropologie FF ZČU v Plzni [cit. 2015-05-10]. ISSN 1801-8807. Dostupné také z: <http://antropologie.zcu.cz/socialni-vyloucení-a-prostorova-segregace> (5. 2. 2015).

25 MAREŠ, P. a T. SIROVÁTKA. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začlenování (inkluze): koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, **2**(44): 271–294. Dostupné také z: http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/Socialni_vyloucení_exkluze_a_socialni_zaclenovani_inkluze.pdf (10. 4. 2015).

sociální exkluze je významově velmi blízko mediálně protěžovanému výrazu „sociálně nepřizpůsobiví“ – společnost funguje bezvadně, pouze je třeba začlenit hrstku jedinců, kteří se nebyli schopni „přizpůsobit“. Takto formulovaný koncept sociální exkluze zastírá nerovnosti uvnitř společnosti - nahore/dole - nebo bohatí/chudí se mění na uvnitř/vně (tj. začlenění/vyloučení). Je zde patrná snaha pokročit od vertikální k horizontální nerovnosti.²⁶

3.2.5 Evropská typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení – stručný vhled

Vzhledem k tomu, že sociální vyloučení je pro potřebu předkládané práce dostatečně popsáno, lze se opět vrátit k již citované Koncepti MPSV. Zde, na stejné straně, se předkladatelé vrací k již výše uvedeným definicím bezdomovectví ETHOS (Evropská typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení), vytvořenou Evropskou federací národních sdružení pracujících s bezdomovci (dále jen „FEANTSA“), přizpůsobenou prostředí ČR²⁷. FEANTSA uspořádala za podpory Evropské komise a belgického předsednictví Evropskou konsensuální konferenci o bezdomovectví v Bruselu v prosinci 2010, v jejíž mezinárodní porotě zasedlo sedm uznávaných nezávislých osobností. Porota odmítla zjednodušené chápání bezdomovectví jako přespávání na ulici a dospěla k závěru, v němž byla formulována definice, která je citovaná výše.²⁸

3.2.6 Sociální nepřizpůsobivost

K úplnosti používaných pojmů schází v nejčastěji používaných definicích bezdomovectví ještě hlubší objasnění adverbia a adjektiva „**sociálně nepřizpůsobiví**“.

Setkali jsme se s nimi v právním vymezení pojmu bezdomovectví a také při bližším zkoumání pojmu „sociální vyloučení“. Předmětné označení pojmenovává osoby jako nositelky vlastností, které jí neumožňují přizpůsobit se normám společnosti. Všechny tyto

26 KELLER, Jan. 2011. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 211 s. Studie (Sociologické nakladatelství). Str: 165 – 171.

27 in Příklady dobré praxe. V rámci projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR, realizovaného v letech 2005–2007, se definicí a typologií zabývala pracovní skupina odborníků z praxe, akademické sféry i veřejné správy. K operačním kategoriím a generickým definicím doplnila relevantní národní subkategorie. Ze závěrů vplynuly dvě základní skupiny, bezdomovci a osoby bezdomovectvím citováno (2. 5. 2015).

28 Společné memorandum o sociálním začleňování – Česká republika, Praha: MPSV ČR, 2003. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/5151/jim.pdf> citováno 11. 1. 2013.

vlastnosti, které byly již vyjmenovány výše, zahrnuje pod pojem nepřizpůsobivý. Slovo sociálně je zde, dle mého názoru v zastoupení substantiva, nejspíše societa, nebo společnost a myslí se zde pravděpodobně, jak celá naše společnost v širším kontextu, tak i menší společenství, kde zmínění jedinci nesouzní s většinou v jejím životním stylu.

Označení „sociálně nepřizpůsobivý“, ve své mediální hojnosti používání, připomíná spíše ideologické klišé. Vlastně stigma a jako opak k přizpůsobivému občanovi vyvstává občan nepřizpůsobivý. Označení občana nepřizpůsobivým bývá následně prezentováno jako obecná kategorie, která tvoří opak souznění s řádem. Zde se opět vrátíme k právní definici ve vztahu k bezdomovectví a jednoznačně zjistíme, jaké všechny možnosti jsou občanovi k dispozici proto, aby nežil v nedostatku. V této následnosti faktů již není nijak těžké pochopit implicitně vyjádřené vlastní zavinění tíživé sociální situace a verifikace sociální nepřizpůsobivosti jako důsledků viny jedince. Tato zkratka následně, bez hlubšího zamyšlení, otvírá možnost případného konsenzu společnosti pro různá „systémová“ řešení při hledání nápravy. Pojmenováním „systémová“ mám zde na mysli hlavně snahy vytvářet ghetta pro bezdomovce, jak to bylo za p. Dolínka na MHMP a lze pod toto označení zahrnout i periodicky se opakující předvolební hesla, lhostejno kterého politického uskupení, slibujícího „vyčištění“ části svěřeného území, nebo celku, od nežádoucích skupin občanů.

„Lidská společnost se řídí a funguje díky tomu, co je *nomó*, tedy díky všemu, co plyne ze zvyku, smlouvy, zákona, co je takto dáno. Vše to lze jednoznačně vyjádřit, takže je k tomu možná logická argumentace. Lze to spolehlivě vyjádřit a argumentovat tím proto, že z určitého hlediska to je v naší moci, a stabilní. Zvyk, smlouva a zákon se sice mohou měnit, ale zvláště o smlouvě a zákonu lze mluvit tak, jako kdyby byly po dobu své platnosti neměnné. Tato možnost je založena samotnou formulací a procesem vzniku smlouvy nebo zákona. Tím je „řečový akt“.²⁹

V kontextu snahy o pochopení pojmu sociálně nepřizpůsobivý a také citovaných formulací, bych se ráda vrátila k významu slova nepřizpůsobivý bez pejorativní konotace a kontextu „vlastního zavinění“, které je tomuto výrazu v dnešní společnosti medií podsouváno a snad i přiřknuto. Popis fungování společnosti je mimo rámec této práce, proto jen doplním, že se bezesporu jedná o složitý systém, který funguje na základě psaných i nepsaných pravidel vytvořených nejen lidmi, ale také pravidel, které vycházejí

29 KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Filosofie mezi mýtem a vědou: od Homéra po Descarta*. Praha: Academia, 2009. Galileo.

ze samé podstaty člověka jako myslícího živočicha, tak, jak byl člověk již před dobou křesťanskou charakterizován jako³⁰ Zoon Logon Echon.

Neschopnost akceptovat tato pravidla jedincem, ale i skupinami, přináší disharmonii, kterou v závažných případech překračování a poškozování práv jedinců i skupin společnost trestá na základě závazných psaných pravidel. Tato disharmonie může následně mít i jiné projevy, kdy společnost jedince prostě neakceptuje – tím ztrácí jedinci i skupiny sounáležitost a nemají již plná práva a ani se po nich nepožaduje participace na společném díle. Vytěsnění na okraj, ostrakizace, známá již řeckým městským společnostem, představovala vypovězení ze společnosti pro ochranu celku. V moderním vnímání se to děje převážně faktickým zneprístupněním společenských výtobytků. Problémem se vyloučení jedinci opět stávají v okamžiku, kdy jsou viděni, a „hlas“ společnosti se zvedne. Podrobněji k tématu „zdvihnutého hlasu společnosti“ pojednává Ondřej Hejmal ve svém článku³¹.

3.3 Stručné popsání naší doby

Název kapitoly slibuje charakteristiku bezdomovectví v postmoderní době. Nemyslím, že by bylo na tomto místě vhodné práci rozšiřovat citacemi a pokoušet se v krátkosti o charakteristiku naší doby. Dovolím si opět odkázat na renomované autory³² a uvedu zde jen potřebné pro další pokračování tohoto textu. Tam, kde bude potřebné srovnávat dobu života dnešního, nesvatého bezdomovce, ve vztahu k životním podmínkám svatého, dle metafory v názvu práce, antického poustevníka v poušti, se vrátíme k doporučeným dílům a popisu situace i ve své protichůdnosti. Popis ekonomiky a politiky postmoderní doby by zde, na tomto místě práce, vyčníval bez kontextu.

30 „Zvířata mají možnost vzájemného dorozumění tak, že si navzájem ukazují, co probouzí jejich žádost, aby to hledala, a co jim působí bolest, aby tomu unikla. Jen potud je příroda vybavila. Pouze člověku se navíc dostal logos, schopnost vzájemně si sdělovat, co je prospěšné a co škodlivé, a tím také to, co je správné a nesprávné.“ ARISTOTELÉS. *Politika*. 2. vyd. Praha: Rezek, 1998.

31 Podrobněji k tématu HEJMAL, Ondřej. Anachorický bezdomovec: Purifikace a transgrese veřejného Prostoru. *Český lid: Etnologický časopis* [online]. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i, 2013, **100**(4), 13 [cit. 2015-08-18]. ISSN 0009-0794. Dostupné z: http://www.academia.edu/5624477/Anachorick%C3%BD_bezdomovec_Purifikace_a_transgrese_ve%C5%99ejn%C3%A9ho_prostoru_Anachoristic_Homeless_Purification_and_Transgression_of_Public_Space.

32 Viz více in BAUMAN, Zygmund: *Tekutá modernita*. Mladá Fronta 2002.; BAUMAN, Zygmund: *Individualizovaná společnost*, Mladá Fronta 2004, FROMM, Erich: *Mít nebo být?* Aurora 2001.; GIDDENS, Antony: *Důsledky modernity*. Slon 2003.; PETRUSEK, Miloslav: *Společnosti pozdní doby*. Slon 2006; ROZSAK, Theodore: *Kde končí pustina. Politika a transcendence v postindustriální společnosti*. Prostor 2005.; KELLER, Jan: *Teorie modernizace*. Slon 2007.; Encyklopedie *postmodernismu*. Baristerr and Principal, sro. 2005.

3.3.1 Životní styl dnešní doby

Bezesporu je naše doba charakterizovaná dynamickým a i překotným životním stylem „...po roce 1990 [...] došlo ke změnám hodnot prosazovaných a oceňovaných společnosti³³.“ V postmoderní době se trvalým atributem životního stylu stala nespojitost, nesouslednost lidského jednání, fragmentarizace a epizodickost různých sfér lidské činnosti. Člověk si model životního stylu nevybírá, tak jako tomu bylo v tzv. tradiční společnosti, kdy různé modely životního stylu vystupovaly samostatně. Dnes není třeba si vybírat, protože tyto modely existují a vystupují současně, a zároveň jsou normou chování každodenního života.³⁴ Jedinec v důsledku měnících se životních podmínek musí, ať už více či méně, volit z nabízené palety životních stylů, které jsou vlivem všudypřítomného konzumu ve společnosti značně pestré.

Tuto volbu však neuskutečňuje pouze podle svých „omezení“. Výběr (stejně jako celý život jedince) probíhá „pod implikativním a nereflektovaným tlakem „společenského životního scénáře“, který je jedincem vědomě i nevědomě, myšlením i jednáním, pozměňován.“ Život jedince se neustále točí kolem společenského scénáře, který je charakteristický pro určitou společnost. Uvnitř této společnosti ale existují další diferencované scénáře pro jedince z různých sociálních skupin a pro různé sociální statuty, obsahující dané události, jichž by měl člověk dosáhnout, i věkové rozmezí, kdy by se tak mělo stát. Čím více se jedincův vlastní scénář shoduje se scénářem společnosti, tím snazší je jej realizovat.

V různé míře v sociálním časoprostoru realizovaný životní scénář v podobě naplněných životních cílů, vytváří životní dráhy. Ty pak jsou průsečíkem sociálního pole a entity jedince, a v posledních letech se ukazuje stále výrazněji, že životní dráha mladého člověka není oproštěna od vlivu sociální pozice jeho původní rodiny.³⁵

Lidé přebírají věci, módu nebo způsoby trávení volného času již vypracované specializovanými organizacemi, a v tomto přebírání jsou ovlivněni konzumem. Výběr však

33 TUČEK, Milan. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studie (Sociologické nakladatelství).

34 BAUMAN, Zigmund., *Úvahy o postmoderní době*. Praha: SLON, 1995.

35 SAK, Petr a KOLESÁROVÁ, Karolína. *Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Praha: Svoboda Servis, 2004.

činí z vlastní vůle a svobodně kombinují různé prvky programu, který jim výše zmíněné organizace předkládají.

Konzumují nejen v oblasti zdraví, životního stylu, různých poradenství, ale i v mnoha dalších oblastech a tento konzum probíhá systémem samoobsluhy. Konzumní éra, která prostupuje celou postmoderní společností, zrušila hodnotu i existenci zvyků a tradic, což vedlo ke vzniku celostátní (ale i mezinárodní) kultury, která je založena na podněcování potřeb a informací. Tato skutečnost způsobila, že se člověk otevřel novinkám a je schopen bez odporu měnit svůj styl života. Onu všudypřítomnou masovou spotřebu lze považovat za důležitý ukazatel toho, že lidé postmoderní společnosti nemají nic proti myšlence společenské změny a ani proti osobní transformaci v tak důležité oblasti jako je životní styl.³⁶

3.4 Bezdomovectví v horizontu dějin

V každé společnosti i v každé době nacházíme vždy normotvornou majoritu a naopak jedince, skupiny, vrstvy, kteří či které se z daných norem vymykají, jsou majoritou zatlačováni a ocitají se na okraji společnosti. Důvody, kvůli nimž se lidé na okraji společnosti ocitají, mohly být velice pestré a různorodé. Velmi často k tomu přispělo samo sociální postavení osob – tedy taková bída, která vedla k destrukci běžného způsobu života, bylo to tedy více než chudoba. Bezesporu, tyto, buď širší, nebo užší vrstvy, byly řazeny právě pro svou jinakost a stav mimo nomos. *„Každá společnost a kultura si tak konstituují svůj vlastní obraz cizího a jiného; to platí jak pro současnost, tak i pro dřívější epochy. Zde musíme rozlišovat především mezi občansko-demokratickou a předmoderní společností, z nichž ani jedna, v rozporu s všeobecně rozšířeným míněním, nevytvořila jednotnou kulturu, ačkoliv je k tomu jejich jednotliví hodnotové představy motivovaly. Předmoderní stavovská společnost neznala jednotné právo pro všechny. Zacházení a vyrovnávání se s fenomény cizího či jiného, podléhalo v období od středověku až do současnosti značným proměnám a také to, co bylo v té které době považováno za cizorodé, nezůstávalo konstantní.“*³⁷

36 LIPOVETSKY, Gilles., *Éra prázdnoty: Úvahy o současném individualismu*. Praha: Prostor, 2003.

37 DÜLMEN, Richard van. *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly*. Praha: Dokořán, 2002. Bod (Dokořán). Str. 72.

Historie nás poučuje o tom, že stejně jako se měnili jedinci, kteří byli označováni za bezdomovce, a prostředí, ve kterém se zdržovali, měnilo se i vědecké uvažování o nich.³⁸

Předkládaná práce má za cíl hledat pomoc jednotlivci, konkrétně sociálnímu pracovníkovi, při jeho práci, kterou je pomoc osobám bez domova zlepšovat jejich sociální situaci. V kontextu řečeného výše, myslím, že naše pracovní dovednost bude potřebná neustále. Nestojíme ani tak před otázkou, jestli lze za společnosti vymýtit bezdomovectví, ale spíše, jaké je naše, postmoderní bezdomovectví, abychom mohli lépe vykonávat svoji práci.

3.5 Pracovní definice pro předkládanou práci - co je bezdomovectví.

Bezdomovectví je patologický sociální jev prozatím neurčené provenience postihující jedince i skupiny osob různého věku, pohlaví a to bez rozdílu stupně vzdělání postižených. Vyskytuje se pravděpodobně u většiny společností, kde je soužití obyvatel regulované normotvorným aparátem a místně uznávanými etickými a trestně - právními normami. Charakteristickými znaky jsou sociální vyloučení, chudoba a problematická, nákladná inkluze. Nejpoužívanější metodikou pro klasifikaci bezdomovectví je kategorizace podle statusu obývaných jednotek ETHOS (Evropská typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení).

V otázkách příčin bezdomovectví prozatím nepanuje shoda, jedná se ale o multikriteriální působení vlivů. Jednotlivé deklarované názory se různí, nejčastěji podle politického spektra posuzovatele.

Termín bezdomovectví je homonymum. Právní využití slova v ČR popisuje zcela odlišnou sociální situaci, než jakou rozumíme v obecném používání tohoto slova.

3.6 Bezdomovec dnešní doby – nesvatý bezdomovec

Vzhledem k tomu, že kapitola věnovaná vymezení pojmů bezdomovectví se oproti původnímu předpokladu rozrostla, předpokládejme u osoby, bezdomovce, při

38 Více k historii vývoje bezdomovectví in VAŠÁT, Petr. Studium bezdomovectví v USA: Inspirace pro výzkum v České Republice. *Český lid 99: Etnologický časopis* [online]. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2012, **99**(2), 20 [cit. 2016-07-04]. ISSN 0009-0794. Dostupné z: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:-5FNABeCIEsJ:eu.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/data.avcr.cz/humansci/eu/Casopisy/cesky_lid/Archiv_cisel/Cesky_lid_99_2012_vol2.pdf+&cd=8&hl=cs&ct=clnk&gl=cz&client=firefox-b.

hledání charakteristik, že vše, co se vztahuje obecně k pojmu bezdomovectví, definuje zároveň i osobu – bezdomovce. Proto jen některá doplnění, která se nedostala do předchozí kapitoly, ale bytostně se již dotýkají jednotlivců.

Definici v rámci této kapitoly začneme klasicky z etymologie slova³⁹. Bezdomovec je osoba, která postrádá domov. Na dotaz po významu a používání slova „bezdomovec“, se z textu odpovědi jazykové poradny Akademie děd dovidáme podstatný a níže uvedený výklad pro používání slova. Ten ale zároveň dokumentuje i právní nevyjasněnost, která v naší společnosti ve vztahu k této otázce přetrvává. *„Slovo bezdomovec není v jazyce nové, nové je ale rozšíření tohoto slova v posledních letech. Starší jazykové slovníky, např. Slovník spisovného jazyka českého (Academia, Praha 1960–71), – výraz bezdomovec označují jako řídce a dříve užívané slovo s významem, ‚kdo nemá domov, ‚osoba, jejíž domovské právo nebylo lze zjistit‘, jako právní termín: ‚osoba bez státní příslušnosti‘. Podle Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost (Academia, Praha 1994) je bezdomovec ten, kdo nemá domov, vlast, je uprchlík“.*

Širší význam, který odpovídá současnému užití slova, uvádí slovník neologizmů Nová slova v češtině (Academia, Praha 1998): bezdomovec: 1. kdo nemá stálé bydliště, domov (bezdomovec přespával na nádraží, zřídit útulek pro bezdomovce), 2. kdo opustil svou zemi (domov) z důvodů politického útlaku, války, přírodní katastrofy ap., uprchlík, běželec (poskytnout nezbytnou humanitární pomoc bezdomovcům z Bosny), 3. (jako příležitostný výraz v publicistice) kdo se neorientuje v současném složitém světě techniky, záplavy informací (bezdomovci informačního věku).

Užití slova bezdomovec je podle našeho názoru v současnosti již běžné a ustálené. Skutečnost, že český právní řád zatím chápe bezdomovce pouze jako osoby bez státní příslušnosti, na tom nic nemění. Nezbyvá než doufat, že dojde k úpravě. Poněkud sporné je užití termínu bezdomovství. Zdůvodnění, že jde o odvození od spojení bez domova, které chápeme jako podstatný rozlišovací znak, je v pořádku. Za úvahu ovšem stojí skutečnost, že v praxi se již poměrně jednoznačně ustálilo podstatné jméno bezdomovectví, které je utvořeno ústrojně odvozením od označení bezdomovec (obdobně jako např. Novorozenecký, vlastenecký, obrozenecký, vyhoštěnecký, bezvěrecký...).

Slovo bezdomovství není utvořeno chybně, ale spíše bychom podpořili užívání již vžitého termínu bezdomovectví.⁴⁰

39 Odkaz na poznámku pod čarou č. 3.

FAENSA a klasifikace⁴¹ podle statutu bydlení zde již byla zmíněna několikrát, proto je jednoznačné, že se jedná o člověka, u kterého není naplněná základní lidská potřeba, a to je uspokojivé bydlení, definované ve Všeobecné deklaraci lidských práv⁴²

3.7 Úvahy o pojmu domov

Otázka domova a vnímání domova vyvolává značné rozpaky. Domov na jedné straně vymezený prokazatelným vlastnictvím (nájemní smlouvu, zápis do katastru nemovitostí), a na druhé straně subjektivní pocit domova daného jedince. Vycházím zde z pracovní zkušenosti, kde některá v příloze zobrazená obydlí jsou klienty bezesporu za domov považována⁴³ a na druhé straně vycházím ze zkušenosti běžného života, kdy ani luxusní sídla nemusí představovat implicitně známou hodnotu, obecně označovanou domovem. Definice použitá pro další pokračování v definování osoby bez domova situaci vlastně jenom komplikuje.

„Domov je víc než dům nebo byt, v němž někdo bydlí. Je výsledkem vztahu mezi materiální dimenzí prostoru a sférou prostorové imaginace. Domov je fyzicky žitý, stejně jako představovaný. Materiální manifestace domova je neustále vytvářena každodenní sociální praxí domova, která je stejně tak neustále vytvářenou prostorovou představou domova. Domov je místo, jehož specifická materialita, praxe a význam umožňuje konstituovat osobní identitu a prostorovou příslušnost. Domov je sociálně konstruovaná škála přesahující bydlení, která není prosta vztahů moci, ale je jimi zvnějšku i vnitřně formována a produkována. Zároveň je však domov konstruován jako individuální hodnota a možná sféra svobody každého člověka. Nelze tedy normativně říct, co je a co není domov, protože jej lze chápat pouze relačně, v jeho kontextu.“⁴⁴ Použití takto postavené definice přinese sice v následujících kapitolách tu menší a tu i větší problémy, obecně ale umožní neskouznout ke zjednodušeným závěrům.

40 Z dopisů jazykové poradně. In: *Naše řeč* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2002 [cit. 2015-06-06]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=8182> (potvrzeno i telefonicky).

41 příloha č. 2 Klasifikace.

42 VŠEOBECNÁ DEKLARACE LIDSKÝCH PRÁV Všeobecná deklarace lidských práv. In: *Lidská práva* [online]. New York: Valné shromáždění OSN, 1948 [cit. 2015-06-06]. Dostupné z: http://www.lidskaprava.cz/uploads/03_dokumenty/04_uvod/00_VDLP_UDHR-.pdf

43 Příloha č. 2.

44 TOUŠEK. *Prostor, transvergence a bezdomoví*. Plzeň, 2013. Dostupné také z:

http://www.academia.edu/4199417/Prostor_transgrese_a_bezdomovectví_%C3%AD_Space_transgression_and_homelessness_. Disertační práce. Západočeská univerzita v Plzni. Str. 43.

V rámci hledání odborných podkladů jsem se setkala při studiu prací s názorem, že se o bezdomovectví lépe píše, než se s ním pracuje. Nezbyvá mi nic jiného, než nesouhlasit. Situace je vždy natolik složitá a neuchopitelná, komunikace těžce sdělitelná, že mohu subjektivně potvrdit: jednodušší je doprovázení osob bez domova při návratu do společnosti, než o této neujasněné a značně „amorfní“ problematice psát. Spolupráce na návratu je dlouhodobý proces, nezřídka trvající dva, tři i více let po tom, co se jedinec již sám v sobě rozhodne pro inkluzi. Popisovat všechna úskalí je skoro nemožné.

3.8 Základní potřeby

Po tom, co jsem se snad alespoň přiblížila uchopení pojmu domov, budu pokračovat popisem naplňování další základní lidské potřeby. Tou je obživa. Každý člověk, a tak i bezdomovec, potřebuje něco „jíst“. Další, možná i zpochybnitelnou potřebou podle stavu některých jedinců, je udržení vzornější, někdy méně vzorné čistoty. V tomto oddíle se nevěnuji Státní sociální podpoře a Systému pomoci v hmotné nouzi, ale zaměřuji se na popis substitučních aktivit. Pracuji převážně s osobami bez domova s nejnižším „prahem“, které nevyužívají sociální pomoc poskytovatelů zaměřujících se na osoby bez domova. K „dávčákům“ se vrátíme v následujícím textu.

Zde, na tomto místě se přikloním k disertační práci Dr. Pěnkavy. V popisech situací je zřejmá hluboká znalost problematiky, a také letité zkušenosti kurátora s osobami v sociální nouzi MČ Praha 1.

„Laická veřejnost nejčastěji zaměňuje žebvání s bezdomovectvím. Především v hlavním městě jsou občané nejčastěji konfrontováni s žebrajícími osobami. V hrubých rysech jsou jisté zjevné znaky shodné (např. zanedbaný vzhled a neobvyklé chování). Je tak nasnadě klást rovnítko mezi žebvání a bezdomovectvím.“⁴⁵

Rozdíl je však patrný především v pojetí přístupu k jedné či druhé existenční formě života. Smyslem žebvání je získat finanční prostředky na živobytí. Je to primární cíl. Osoby bez přístřeší volí většinou tuto činnost jako nepřímý prostředek k dosažení finančního zázemí pro změnu své sociální situace. To znamená, že i přes objektivní možnosti výdělečné činnosti si žebváním nedokáží získat hotovost k pořízení stálého bydlení. Osoba bez přístřeší je motivována k žebvání alespoň z důvodů snahy o částečné zlepšení situace.

⁴⁵ PĚNKAVA, Pavel. *Výchovně vzdělávací prvek v sociální práci s cílovou skupinou osob bez přístřeší*. Praha, 2010. Rigorózní. UK Praha. Vedoucí práce Kristina Koldinská.

Zjednodušeně řečeno by se dalo říci, že pro žebrající osobu má žebrání význam jako zaměstnání a seberealizace. Na rozdíl od osoby bez přístřeší, která v této činnosti vidí nezbytný prostředek ke zlepšení momentální situace.

Žebráctví má různé druhy a projevy:

- **aktivní** – žebrák obchází kolemjdoucí a s nataženou rukou, kelímkem nebo kloboukem se snaží sugestivně vyžádat almužnu,
- **pasivní** – žebrák, který v různých, většinou nehybných polohách, v některých případech obklopen psy, demonstruje svoji přítomnost a nechává na dobrovolném uvážení kolemjdoucích, jestli se rozhodnou ho obdarovat, či nikoliv.⁴⁶

Z řečeného poznáváme, že ne každý, kdo žebrá je již automaticky bezdomovec, většinová společnost ale tuto skutečnost nemá jak rozlišit. Pozorovaným jevem je žebrání u seniorů, kteří již z jakéhokoliv důvodu, nedokáží obstarat své potřeby. Pro potřebu mé práce není potřeba zde diferencovat. V rámci terénní sociální práce s osobami bez domova je dost jednoduché rozpoznat bezdomovce - žebráka od bydlícího žebráka. Obě tyto cílové skupiny patří většinou k osobám v sociální nouzi, nebo se jedná o jinou psychopatologii.

Dalším zdrojem obživy je **drobná, ale i větší kriminalita**. Tento typ obživy nebudu v předkládané práci reflektovat, protože patří mimo rámec terénní sociální práce a snažíme se konfrontaci s kriminalitou vyvarovat.

K osvědčeným zdrojům obživy patří **sběr druhotných surovin**, starožitností, vybírání popelnic, domluva s personálem supermarketu a distribuce odložených potravin určených k vyhození.

Práce - legální i nelegální bývá zdrojem obživy častěji u uživatelů pobytových služeb pro osoby bez domova. V podobných částech práce bývá zvykem dokládat tvrzení zjištěnými čísly. Tato práce však nese název Svatý a nesvatý bezdomovec. Hledám tak možná nová východiska pro pomoc pracovníkovi, který pomáhá jedinci, osobě bez domova, které se tato skutečnost stala v současnosti, již z jakéhokoliv důvodu. Ocitli se v analogické situaci poustevníků na sklonku antické doby, kteří se pro ztrátu domova rozhodli svobodně, v plné víře správnosti svého konání. Budu porovnávat jiné doby, jiné fungování společnosti. Důvod, proč zde nejsou použita čísla, je proto zřejmý. Myslím, že by mne svedla na scestí a k pokušení vyvozovat s nepřesných zjištění závěry. Stačí se zamyslet nad statistikou osob bez domova, např. v Praze. Poslední čísla jsou z pozdního

46 Item.

sčítání osob bez domova v Praze v roce 2011 a uvádí přibližné číslo 5000 osob včetně uživatelů pobytových služeb pro osoby bez domova. Získaná čísla jsou v dnešní době považována za velice přibližná.⁴⁷

V naší společnosti neumírají lidé běžně vysílením a hladu na ulici. Výjimku tvoří ikachetický vzhled osoby bez domova, z této skutečnosti lze usuzovat u popisované skupiny obyvatel na schopnost obstarat si základní potraviny. Nepopisují zde již kulturu stravování, výživnou hodnotu potravin, jenom fakt, že osoby bez domova se stravují. Prozatím jsem se věnovala jenom popisu samostatné aktivity nesvatých bezdomovců ve prospěch zlepšení své situace. Bezesporu žijeme v prostředí sociálního státu, protože takto mohou být označeny snad všechny vyspělé demokratické země. Proto věnuji další prostor různým typům pomoci osobám bez domova.

3.8.1 Poskytovaná pomoc osobám bez domova

Sociální služby⁴⁸ jsou asi nejznámější formou pomoci společnosti, bez níž by jinak vymezené skupiny osob nebyly schopny překonat tíživou sociální situaci⁴⁹, nebo která tyto lidi může do společnosti začlenit zpět, popř. ji chránit před riziky, jichž jsou nositeli⁵⁰. Jedná se o základní sociální poradenství, odborné sociální poradenství a také pobytové sociální služby, které umožňují ubytování ve dvou typech zařízení - noclehárnách a azylových domech. Zde mají klienti možnost využívat většinou služby šatníku, které bývají dostupné za symbolický poplatek a potravinovou pomoc, které je zdarma.

Zřizovatelem sociálních služeb bývají státní subjekty, magistráty větších měst i neziskové organizace. Dalším důležitým státním nástrojem je systém sociálních dávek. Jedná se o dávky ze systému „Dávek v hmotné nouzi“.⁵¹ O možnosti získání dávek jsem

47 odkaz potvrzující trend nárůstu osob bez domova v ČR <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/241427-mpsv-bezdomovectvi-v-cesku-hrozi-az-100-000-lidem-chystame-pomoc/> (14. 6. 2015).

48 ČR. Zákon č. 108/2006 Sb.: Zákon o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů ČR*. Praha: MV ČR, 2006, ročník 2006, 37/2006, číslo 108. Dostupné také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.

49 KOZLOVÁ, Lucie. *Sociální služby*. Praha: Triton, 2005. str. 18.

50 MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. str. 9.

51 ČR. Zákon, kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. In: *252/2014*. Praha: MV ČR, 2014, ročník 2014, 107/2014, číslo 252. Dostupné také z: <http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/zakon-ze-dne-22-rijna-2014-kterym-se-meni-zakon-c-1112006-sb-o-pomoci-v-hmotne-nouzi-ve-zneni-pozdejsich-predpisu-a-dalsi-souvisejici-zakony-20274.html>.

psala v předchozí kapitole v negativním vymezení, kdy občan na tuto dávku nárok nemá. Tato oblast je plně v dikci MPSV.⁵²

Další pomoc, mohli bychom ji zastřešit pod název **charitativní aktivity**, je již méně institucionálně organizovaná. Představuje pomoc poskytovanou věřícími mnohých denominací. Jedná se hlavně o pomoc potravinovou, méně častá je pomoc finanční a většinou mají klienti možnost využít pastorační poradenství nebo útěchu, to již dle spirituality poskytovatele.

Zákon o sociálních službách stanovuje obcím s rozšířenou působností jednu zásadní povinnost – pokud si klient není schopen zajistit pomoc prostřednictvím sociálních služeb u jejich poskytovatelů sám nebo tyto služby nejsou k dispozici a neposkytnutí takové pomoci může ohrozit zdraví nebo život člověka, je obec povinna tuto pomoc klientovi zajistit v nezbytném rozsahu⁵³. Na tomto místě chci shrnout poskytovanou pomoc dnešnímu bezdomovci do obecnějších kategorií.

Osoba bez domova může přijmout materiální a finanční pomoc. Materiální pomoc zahrnuje širokou škálu potřebných věcí různé délky spotřeby. Od jednorázového jídla, většinou polévky nebo potravinového balíčku, oblečení, úhrady ubytování, až po větší věcné dary. Finanční pomoc představují dávky v Hmotné nouzi, lze sem zařadit i jiné dávky poskytované ze státních zdrojů, následně nezanedbatelné jsou „drobné do dlaně“ (sem počítám i jídlo a cigarety věnované žebrákům). Přesnějšimu vymezení nároku na pomoc v hmotné nouzi se podrobněji věnuji v části práce, která pojednává o právním vymezení bezdomovectví a ukotvení pomoci v rámci legislativy.

Další kategorii bych nazvala „péče“. Do této kategorie bezesporu řadím zdravotní péči a dále ji lze charakterizovat v širších souvislostech jako činnosti a aktivity, které jsou potřebnému ku prospěchu.

Dále může potřebný využívat sociální služby, nízkoprahové, ambulantní i pobytové, služby kurátorů pro dospělé a může se obracet i na Sociální odbory, na ty ale výlučně v místě svého trvalého bydliště.

52 *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha: MPSV, 2016 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/>.

53 Viz § 92 písm. a) zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách.

3.8.2 Kdo je osoba bez domova

Věřím, že se mi podařilo vystihnout jedince, osobu bez domova. Věnuji se záměrně co možná nejvíce praktickému uchopení, tedy i popisu praktických činností. To ovšem neznamená, že bych ztrácela ze zřetele psychosociální rovinu problematiky. Když zohledníme již výše zmíněnou psychickou disharmonii, která je potenciální půdou pro vznik bezdomovectví a přičteme slova Dr. Vágnerové. „*Dopady bezdomovství na jedince mají za následek změny v oblasti psychické, sociální a zdravotní. Mezi nejzávažnější řadíme selhání v sociální oblasti, negativní hodnocení sebe sama, psychické onemocnění, zdravotní problémy, které mohou vést až k rozvinutí somatické nemoci, špatné životní zkušenosti, různé typy závislosti, sociální vyloučení.*“⁵⁴ je zřejmé, že tato rovina patří k velice podstatným. Fakultativní vyjmenovávání se ale zatím jeví jako předčasné. Zohledním a porovnáám možnosti a poskytovanou pomoc v závěrečné kapitole. Tuto kapitolu bych ráda uzavřela definováním osoby bez domova pro potřeby mé práce. Čili opět pracovní odpověď na otázku o co se jedná, abych pak v dalším oddílu již mohla hledat, dle mé hypotézy, existující pomocnou ruku a řešení.

Osobu bez domova definuji jako:

Jedince, který o sobě sám pozitivně informuje jako o osobě bez domova a také jedince, který je sociálními službami (také policie, soudy, zdravotnická zařízení - tato popisují jenom jednoduše casus socialis; a další) zařazený do cílové skupiny „osoby bez domova“ a jsou mu, nebo jí poskytované služby pro osoby bez domova.

Dle druhého významu slova bezdomovec - osobu, která byla takto příslušnými úřady označena. U nás by to byla některá složka spadající do resortu MV ČR.

54 VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál, 2002. Str. 328.

4 Svatý bezdomovec

4.1 Metafora v názvu práce

Předkládaná práce je do jisté míry neobvyklým a novým hledáním cesty k poznání merita problému bezdomovectví. Ani název není typický pro tento typ práce. Svatost i nesvatost v jejím názvu jsem použila jako metaforu.

Svatost (a nesvatost) jsem použila jako metaforu, kdy základem mého uvažování bylo přiblížit než vlastní podstatu svatosti, spíše asociaci ke svatosti jako k bezpodmínečnému dobru a nesvatost pak jako její kontrast. Tím je název vlastně jakýmsi druhem hádanky, která čeká na své rozluštění, protože jinak by svou nesrozumitelností nesplnil vlastní úkol, „obrazně míněný text konfrontuje s nevyjádřeným neobrazným podtextem podle nějakého dešifrovacího klíče“⁵⁵. Pokusím se přiblížit ke klíči napřed osobní vzpomínkou na okamžik, kdy mi daný pojem vkročil do života v podobě soch a obrazů, napřed v kostele a později i ve městech a na vesnicích. Vysvětlení se mi dostalo mnohem později. I kdyby se někomu nedostalo hlubšího vysvětlení je toto slovo používáno i mimo náboženské prostředí dosti hojně. Nepochybuji proto, že v našem kulturním prostředí bude předporozumění svatosti obecné, čímž metafora splní své poslání. Nesvatost jako opozitum svatosti již bude kousek větší hádanka, tato skutečnost ale, dle mého názoru, koresponduje plně i s neustálým hledáním, jak řešit situaci bezdomovců, jak nastavit nejlépe sociální služby, jaká pomoc je nejvhodnější pro jednotlivce a následně pro skupiny vyloučených obyvatel.

4.1.1 Svatost

Jak bychom mohli chápat svatost? Opět je to jednoznačné pouze zdánlivě, jak doložím za použití Slovníku jazyka českého a následně se pokusím věnovat svatosti u otců pouště.

Slovník jazyka českého vysvětluje významy a možnost použití slova ve více rovinách.

- církvi uznáný za nejvyšší dokonalého v ctnostech a kanonizován

⁵⁵ BEČKA, Josef. Metafora ve větě. *Naše řeč* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 1971, 54(1), 13 [cit. 2015-06-05]. Dostupné z: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=5531#_ftn1.

- ctnostný, mravný, dokonalý - („vést svatý život“ X „svatá prostota“ - naivní, trošku mimo.)
- „Žít jako světec/světece“ - zachovávající jisté zásady zdůrazňované církví jako ctnost; žít prostě a přísně a dobrovolně se
- zříkat různých radostí a požitků života; žít velmi náročně, asketicky nebo puritánsky a mravně v přísné čistotě = žít jako
- mnich. Antonymum: otáčet se za každou sukni, být do světa, vyhazovat si z kopýtky, pěstovat blahobyty, umět žít.
- „Svatoušek“ - ten, kdo zbožnost/ctnost/mravnost pouze předstírá, ale je pokrytec, nebo přepjatě pobožný.
- mající vztah k bohu, světcům (ostatky), náboženským představám
- nadevše drahý, ctěný, posvátný – nic mu nebylo svaté; co řekne je svaté; svatá památka
- neobyčejně velký, intenzivní a tím vzbuzující úctu, obdiv, vážnost, vznešený - je to mou svatou povinností,
- úplný, dokonalý, naprostý – svatý pokoj, svatá pravda

Tajemství svatosti je v jistém smyslu v pochopení, že od Boha, který má otcovské srdce, můžeme získat všechno, co potřebujeme, umíme-li ho vzít za srdce. Myšlenka sv. Terezie z Lisieux, která byla v roce 1927 papežem Piem XI. prohlášena za hlavní patronku misií na celém světě spolu se sv. Františkem Xaverským, přestože se od svých patnácti let nikdy nevzdálila z karmelské klauzury.⁵⁶

Vrátím se k prvním dvěma odrážkám a také do doby počátku církve a do pramenů v Písmu sv., které slovo a pojem svatost pronesly časem až do dnešních dnů a uvidíme, že je to přece jen s původním významem pojmu trochu jinak.

Prvotně je svatost spjatá s martyriem. Jednu z prvních zmínek o zvyku slavit památku mučedníků lze nalézt ve svědectvích již v polovině 2. století v listu smyrnenské církve do Lyonu.⁵⁷ Kořeny v Písmu sv. k popsanému jednání věřících, kteří ctili svou víru v Ježíše Krista nad svůj život a nesvolili ani k formálnímu předepsanému aktu obětování, jak po nich soudobé zvyklosti vyžadovaly a volili smrt, nalézáme v slovech Písma sv. „*kdo*

56 GAUCHER, Guy. *Životopis Terezie z Lisieux: (1873-1897)*. Překlad Jana Švancarová a Anděla Janoušková. Vyd. v KN I. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. 223 s., 24 s. il. Karmelitánská spiritualita; č. 44, str. 194.

57 NOVÁK, J: "Umučení smyrnenského biskupa svatého Polykarpa" in *Třetí patristická čítanka* (Teol. studie), ed. NOVÁK, J., Praha: Česká katolická charita, 1985 str.15-26.

ztratí svůj život pro mne, nalezne jej.“ (Mt 10,39; Mt 16,25), které bylo bráno doslova. K tématu martyria se budu vracet ještě podrobněji v kapitole o vzniku křesťanského mnišství, kdy podle některých autorů je mnišství, dbalé krajní askeze, pokračovatelem martyrií v době zrovnoprávňování po vydání Ediktu milánského roku 313.

Svatí byli nepochybně jenom lidé, avšak vnořili se zcela do Božího tajemství a dovršilo se v nich nové stvoření. Věřící v nich nehledá velké osobnosti, nýbrž svědky Boží, v nichž se Bůh stal „všechno ve všem“⁵⁸. (1 Kor 15, 28)

Stěží se lze spokojit jenom s jedním úhlem pohledu. Písmo sv. je rozsáhlé a křesťanství zná různé cesty, které vnímá jako pravověrné, proto doplňují ještě alespoň jeden pohled, vycházející z jiného místa v Písmu sv. Inspirace Písmem sv. je ve slovech: (*Levit. 11,44*) „*Já jsem Hospodin, váš Bůh. Posvěťte se a buďte svatí, neboť já jsem svatý*“ a v Novém Zákoně navazují slova jasného požadavku (*Matouš 5,48*). „*Buďte tedy dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský Otec*“.

Svatost jako následování Krista, inspirace v raných křesťanských dobách k jinému boji, který již ukazuje směr i pro život. Je to cesta, směřující ke svatosti a dokonalosti podle obrazu Krista.

4.2 Mnišství

Snad mohu napsat, že obecná představa o tom, kdo je mnich poustevník, není jednoznačná, ale snoubí v sobě více nebo méně jednotných představ. Asi nejdůležitější je naše představa o tom, že od počátků, kdy vzniká nová víra a stává se postupně součástí širší kultury, byl tento proces doprovázený existencí více či méně neobvykle žijících jedinců. Toužili po bezmezném následování Krista a odevzdávání svého života do Jeho rukou. Vzdávali se všeho, co se neshodovalo s jejich představou o tom, jak má být dokonalost, inspirující se rozvíjející se křesťanskou spiritualitou, realizována. Rozhodli se položit na oltář víry vše, co by jim mohlo bránit na cestě sebeobětování se Bohu.

Chudoba, celibát a pokora jsou základní prostředky popisující tuto cestu a také představující samotnou podstatu mnišství, která je společná všem jeho podobám, a také zůstává neměnná v plynutí času. Jedinou výjimkou je bláznovství pro Krista (tzv. jurodivost), tato forma specifického daru Božího byla přítomna také již v počátcích křesťanství a zůstává jeho nedílnou součástí.

58 GUARDINI, Romano. *O modlitbě: uvedení do školy křesťanské modlitby*. Praha: Zvon, 1991. str. 215.

Vzdali se majetku, rodinného života a společenského postavení. V oblasti prožívání cílevědomě měnili svá přání, tužby a sny a motivem života zůstávalo nalezení skutečného Boha a sjednocení se s Ním v Kristu. *Teprve tím, že svatý muž zcela odumřel světu a naprosto se zbavil všech tělesných tužeb a potřeb, nabytí onu vnitřní sílu (dynamis), která mu umožňovala, aby mohl jako thaumaturg⁵⁹ pomáhat lidem, a to nejen tím, že jim ukazoval cestu ke spáse, ale i v jejich každodenním životě.*⁶⁰

Názory se mohou různit, někteří badatelé si povšimli, že počátky mnišského hnutí spadají do období nesmírného finančního úpadku Římské říše, a že mnozí z nejstarších mnichů se v první řadě pokoušeli vyhnout daňové zátěži a opustili statickou společnost, jež slibovala jen malou nebo žádnou možnost zlepšení situace. Některé dochované texty tuto hypotézu sice podporují, ale je třeba rovněž věřit v idealismus prvních mnichů, neboť mezi nimi byly i postavy, které v Římské říši původně zaujímaly vysoké posty, měly značné bohatství a neměly důvod přehodnotit ekonomickou nejistotu⁶¹.

Další názor poukazuje na širší „očistnou“ roli mnišství. Když byla na začátku čtvrtého století církev napřed zrovnoprávněna a postupně průběhem času získala vůdčí postavení ve společnosti, pominulo mučednictví a ten, kdo chtěl být dokonalý, namísto okamžité mučednické smrti pro Krista volí pomalou smrt v askezi. *Mniši také nahrazovali prorocký úřad starého Izraele. Jednalo se o protiváhu zesvětštělé církve, do jejíž náruče se hrnuly zástupy řeckých i římských občanů, kteří chtěli bez velkých výčitek svědomí získat přízeň zbožného císaře. Tito mniši, kteří se stali vzorem jak pro obyčejné tiché a chudé duchem, tak i pro vzdělance, získali takovou autoritu v očích císařů a křesťanského lidu, že zamezili, aby církev byla ztotožněna s impériem.*⁶²

4.2.1 Mnich poustevník - stručný nástin vzniku mnišství

Úvahám nad tématem vzniku mnišství se začíná věnovat věda podrobněji a důkladněji v 19. století,⁶³ rozšiřuje náhled o dobových předpokladech na vznik mnišství.

59 θαύμα *thaúma* - zázrak; ἔργον - práce, dílo.

60 VAVŘINEK, Vladimír. Otcové pouště v pozdně antické společnosti. In: *Rýžoviště zlata a doly drahokamů: Sborník pro Václava Huňáčka*. 1. Praha: Pavel Marvard, UK v Praze, 2006, str. 10.

61 HAZLETT, Ian (ed.). *Rané křesťanství: počátky a vývoj církve do roku 600*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2009, str. 241.

62 NOVOTNÝ, Jirí. *Mnišství na Blízkém východě: krátký dějinný přehled*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012, str. 7.

63 podrobný přehled teorií viz odkaz: AUMANN, J. Robert. *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2000 a in: VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství 1*. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěch & sv. Markéty, 2006.

Historickým faktem je pozvolné konstituování křesťanského mnišství a včlenění do prostoru pozdně - helénské kultury. Jeho vznik a také důvody k jeho vzniku jsou již jinou, složitější otázkou.

„Vyrůstá postupně jako sociologický a duchovní organismus ze zdrojů biblické, - to na prvním místě - judaistické a helénistické tradice, a nelze vyloučit ani vlivy orientální, od doby ponovozákonní církve“.⁶⁴ Kolébkou, místem vzniku nového společenského jevu bývá označována egyptská poušť a za zakladatele jsou považováni otcové pouště.⁶⁵

Vstup a pochopení popisovaného tématu je možné uchopit několika způsoby. Od definování proměny pochopení askeze a popisu této proměny v horizontu přelomové doby konce starověku až ke konstituování nových společensko-komunitních regulativních a i normotvorných forem života, po čistě historiografickou reflexi.⁶⁶ Dle mého názoru je pro předkládanou práci nejvhodnější vycházet z literárních pramenů, které osvětlují konání prvotních otců zakladatelů křesťanského mnišství. Popisem vzniku, také pochopením účelu vzniku primárních pramenů, také i získanými informacemi se sekundárních pramenů, nacházet souvislosti a inspiraci v konání otců tzv. zakladatelů, a tím dospět k předestřenému cíli práce, kterým je nalezení inspirace pro dnešní sociální práci s „nesvatým“ bezdomovcem – člověkem zapomenutým v ulicích současných velkoměst. Snažit se pochopit inspiraci z biblických zdrojů, přetavenou v určité skutky, nebo konání, které ovlivňovalo vývoj ranně křesťanské spirituality, nositelky podnětů pro vytváření nové kultury, již odlišné od pozdně - helénského světa.

Strukturu myšlení a rozvoj spirituality můžeme velice podrobně nahlédnout v obsáhlém pojednání⁶⁷, kde autor řadí mezi otce zakladatele především svatého Antonína, pouštní otce promlouvající v Apoftegmatech, sv. Atanasia Alexandrijského, Pachomia, Jana Kassiana a další, kteří přináší duchovní zkušenost své doby a v různých literárních formách ji zde ponechávají následujícím generacím, jedná se jmenovitě o Makaria Velikého, Eustathia ze Sebasty, Basila Velikého, Řehoře Naziánského, Řehoře Nysského a Jana Zlatoústého.

64 VENTURA, Václav. První pokusy o sebereflexi mnišského fenoménu: dva pohledy. *Studia theologica*. 2002, str. 19 - 29.

65 NOVOTNÝ, Jiří. *Mnišství na Blízkém východě: krátký dějinný přehled*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012, str. 10.

66 Staří církevní historikové věnují monastickému tématu minimální pozornost, Eusebios s Kaisareie se o něm nezmiňuje; Rufinus z Akvileje – překladatel Eusebiovy Historie do latiny ho zmiňuje okrajově a poměrně málo místa mu věnují i církevní historikové 5. století – Sókrates Scholastikos a Sozomenos *Apofthegmata: výroky a příběhy pouštních otců*. Překlad Jiří Pavlík. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2000. Pietas benedictina, str. 9.

67 VENTURA, Václav, *Spiritualita křesťanského mnišství 1*. Praha: Benediktinské arcidiákonství svatého Vojtěcha a svaté Markéty v Břevnově, 2006. Pietas benedictina.

Slovo mnich, mnišství vzniklo z řeckého monachos - sám, monazein - žít osamoceně. Slovo anachoreta pochází z řeckého anachorein - uchýlit se do ústraní. Někdy hledali bizarní formy, jak utéci ze světa, Evagrius Scholasticus vypravuje o mniších, kterým se říkalo „pastýři“ nebo „pasoucí se“ (βοσκοί), kteří neměli stále bydliště.

Dendrité se usadili na stromech nebo v jejích dutinách, *stationarii* zůstávali stojící ve volné přírodě.⁶⁸ Eremita z řeckého erémos - pustý, prázdný. Tá erémos = poušť⁶⁹

Vznik životopisu, tak řečených vitae naplňuje spíše pragmatickou potřebu své doby zrcadlením pravděpodobně již sto let se rozvíjejícího egyptského mnišství.⁷⁰ Ve své práci hledám inspiraci a poučení pro dnešního sociálního pracovníka, proto určitě není očekávaná přesnost v historiografii, ale právě ona legenda v doslovném smyslu slova (= to, co má, musí být čteno) může představovat hodnotný inspirující zdroj.

Sama mnišská literatura se dělí do dvou velkých skupin: a) díla historicko-anekdotická, vyprávějící přímo o mniších a jejím cílem je vyprávěním povzbudit a dát příklad, b) díla asketická, která se snaží systematizovat učení otců⁷¹, následně pak rozvíjené častěji na západě „Řehole“ a jako poslední jsou Apoftegmata, která nelze kategorizovat do výše jmenovaných skupin, ale nesou prvky prvních dvou druhů a ve své podstatě sloužili pro mnichy regulativně.⁷²

4.3 Antonín poustevník

Prvním písemným svědkem, který zachycuje život mnicha - poustevníka, je spis svatého Atanáše⁷³ Život svatého Antonína Poustevníka, který tímto spisem napsaným těsně po Antonínově smrti (r. 356), otvírá inspiraci pro širší následování vytvořeného vzoru prožívání relativně nové víry.

68 ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu*. Vyd. 1. (v nakl. Refugium). Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. Dílo Tomáše Špidlíka, str. 254.

69 PETROSILLO, Piero. *Křesťanství od A do Z*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. str. 11, 128, 163.

70 FRANK, Karl Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003. Pietas benedictina, str. 23.

71 KLIMAKOS, Jan. *Nebeský žebřík*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015.

72 *Apoftegmata: výroky a příběhy poustních otců*. Překlad Jiří Pavlík. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2000. Pietas benedictina. Str. 12.

73 Sv. Atanáš, biskup alexandrijský, byl teolog. Narodil se asi roku 295 pravděpodobně v Alexandrii. Jako jáhen se účastnil nicejského koncilu (325). Během svého šestiletého exilu v egyptské poušti (355-361) se osobně setkal s mnichy. Viz: KRAFT, H. *Slovník starokřesťanské literatury*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

Antonín Veliký (Egyptský) pocházel z koptských rodičů a narodil se okolo r. 250/251 ve středním Egyptě. Ve svých osmnácti letech zaslechl výzvu evangelia „*Chceš-li být dokonalý, jdi, prodej, co ti patří, rozdej chudým, a budeš mít poklad v nebi; pak přijď a následuj mne*“ (Mt 19,21), která byla podnětem k radikální změně jeho dosavadního způsobu života a také k proměně hodnot, kterým zasvětil svůj život.⁷⁴ Rozdal majetek, zajistil vychování, obživu a zabezpečení své sestře u známých panen a dle příslibu z Písma sv., „*Nedělejte si proto starosti o zítřek...*“ (Mt 6,34) se začíná hlouběji vnořovat do askeze.

Jeho rozhodnutí nepředstavuje náhlý popud bez předchozí znalosti tohoto umění v následování Krista. Inspiraci viděl ve starci z nedaleké vesnice, který vedl osamělý asketický život. Tato skutečnost nám jenom dokazuje, že poustevnický způsob života, který sv. Antonín specifickým způsobem rozvinul, existoval již před ním. Antonín se také, a to ještě za svého života, stal příkladem pro mnohé, kteří odcházeli do pouště mimo osídlená místa. Obživu si obstarával prací svých rukou a přebytky rozdával chudým. Bez ustání se modlil a byl mezi lidem vážený a oblíbený. Zjevuje se mu poprvé démon a jeho další život je následně popisem těžkého, ale vítězného boje. Antonínem zanechaný odkaz zachycený Athanasiem v sérii promluv k mnichům v kapitolách 16 až 43 „*Života*“ postrádá ještě vlastní vnitřní strukturu, představuje instrukce, které však ještě nevykazovaly pevnou organizační formu. Sv. Antonín hlásal, že poustevník hledá vnitřní i vnější samotu, aby se mohl zcela odevzdat Bohu.⁷⁵

Doba, ve které legenda vznikla, ji ovlivnila ve stejné míře, jako vzniklá legenda ovlivňovala své čtenáře v různé intenzitě po dlouhá století až do dnešních dnů.

4.4 Pachomios

Významnou postavou a zakladatelem nového komunitního života mnichů, na rozdíl od původní formy dle sv. Antonína Velikého, se stal svatý Pachomios (cca 287—346). Je také nazýván otcem egyptského mnišství⁷⁶. Životopisná data lze čerpat z literárního odkazu, který Pachomios zanechal.⁷⁷ O jeho životě se dozvídáme především ze tří

74 ATANÁŠ, sv. *Život sv. Antonína Poustevníka*. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1996, nebo SV. Řecký text v ATANÁŠ. *Život sv. Antonína poustevníka*. Přel. Václav Ventura a kol. a s. Edita Mendelová OP. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 1996. 90 s. Přel. z řec. orig.

75 *Apothegmata: výroky a příběhy poustních otců*. Překlad Jiří Pavlík. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2005. Pietas benedictina.

76 PETROSILLO, Piero. *Křesťanství od A do Z*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. str 128.

77 Podrobný životopis viz: FIALA, Petr. Palladios. In: *Theofil - revue pro život z víry* [online]. Olomouc: Mgr. Lukáš Drexler, 2008 [cit. 2016-06-05]. Dostupné z: <http://revue.theofil.cz/krestanske-osobnosti->

životopisů – dvou koptských (v bohairidickém a sahidickém nářečí, označovaných B1 a S1) a jednoho řeckého.⁷⁸

Pocházel z vesnice na středním Nilu a křesťanství poznal jako římský voják. Asi roku 307 přijal křest a záhy poté začal žít jako poustevník, avšak brzy dospěl k názoru, že tento způsob života neodpovídá ideálu křesťanské lásky. Kolem roku 320 se s několika žáky usadil v opuštěné osadě Tabennisi (Tabénne, Tabenna) v Thebaidě na pravém břehu Nilu, kde na pokyn anděla, jak praví životopis, založil první klášter spojením obyvatel blízkých pousteven ke společnému životu (koinos bios). Cenobitní (pospolitý - κοινόβιος) způsob života neboli cenobitství (společný život v klášteře) byl Pachomiem soustředěn na jedno místo do jakési osady, která byla od vnějšího světa oddělena zdí. Toto místo se nazývá cenobium (coenobium, klášter) a způsob tamějšího života cenobitstvím.⁷⁹ Pro společný život ustanovil Pachomios řeholní pravidla čítající 192 článků, která se opírala o Písmo svaté⁸⁰. Pachomiova pravidla jsou zachycena v Palladiem (cca 363-430?) sepsaném spisu *Historia Lausiaca*⁸¹. Zachovaly se koptské fragmenty a pozdější řecké překlady z jeho díla, které Hieronymus v roce 404 přeložil do latiny. Sám Pachomios po založení kláštera ještě několik let žil v poušti jako poustevník a vešel tak do historie jako jeden z otců - poustevníků. Nutno dodat, že zřejmě proto není cenobitní život vyloženě klášterním společenstvím. Mniši sice určitou část dne tráví společně, ale každý obývá vlastní malou celu a většinu dne tráví osamocně.⁸² Pachomios, pravděpodobně na základě své předchozí vojenské zkušenosti považoval cenobitní způsob mnišského života za vyšší formu než poustevnictví, a odůvodňuje to vyššími nároky na jednotlivce při soužití s bratry. V komunitách došlo k rozdělení některých nižších funkcí (např. pokladník, infirmář, hebdomář, atd.) a všichni mniši byli podřízeni vedoucí osobě, kterou byl opat (archimandrita).⁸³ Společně jedli a modlili se. Všechny výtěky dávali do společné pokladny. Velký důraz kladl sv. Pachomios na poslušnost. V případě, že některý mnich

detail.php?clanek=370.

78 Jan Lavický. *Počátky křesťanského mnišství*. Praha, 2013. Bakalářská práce. UK. Vedoucí práce Ota Halama, Th.D. Str. 18.

79 BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. Praha: Libri, 2002. str. 11.

80 PL XXIII, col. 75A (Pachomius, *Praecepta*).

81 Česky: PALLADIOS. *Poučné příběhy pro komořího Lausa*. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2002. Pietas benedictina.

82 GOEHRING, J. E.: *Withdrawing from the Desert: Pachomius and the Development of Village Monasticism in Upper Egypt*, *The Harvard Theological Review*. 1996, roč. 89, čís. 3.

83 VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství I*. Praha: Benediktinské arcidiákonství svatého Vojtěcha a svaté Markéty v Břevnově, 2010. Pietas benedictina.

odpíral poslušnost, došlo k jeho propuštění z kláštera. Založil ještě devět mužských a dva ženské kláštery.⁸⁴ Mnišská pravidla, jak je předepisovala řehole svatého Pachomia, převzaly palestinské laury, které založil sv. Hilarion a zdokonalil sv. Theodosios. Ostatně mnohé zvyklosti, později zachovávané v západních mnišských a mendikantských řádech, mají svůj původ v Pachomiových kláštorech.⁸⁵

4.5 Pavel Thébský⁸⁶

V čase pronásledování za vlády císaře Decia utekl do pouště, kde strávil devadesát let života a zemřel jako stotřináctiletý kmet. (cca 228—341)⁸⁷

Otázka vzniku poustevnictví se jeví komplikovanější. Oproti sv. Antonínovi poustevníkovi přináší jiné prameny obraz mírně odlišný. Konkurenčním prvním poustevníkem, je dle díla sv. Jeronýma⁸⁸, Pavel z Thebaidy, který dodává, že stejně tak smýšleli i Amatas a Makarius, Antonínovi žáci.⁸⁹ poustevníkem, je dle díla sv. Jeronýma, Pavel z Thebaidy, který dodává, že stejně tak smýšleli i Amatas a Makarius, Antonínovi žáci.⁹⁰

Kromě celé řady exegetických a věroučných pojednání je tento církevní otec také autorem tří krátkých legend o zakladatelích egyptského a blízkovýchodního eremitismu, Pavlovi z Théb (Vita Pauli primi eremitaie), Hilarionovi (Vita Hilarionis) a fiktivním mnichu Malchovi (Vita Malchi).⁹¹

84 Srv. MALÝ, Radomír. *Církevní dějiny*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001.

85 AUMANN, Jordan. *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*. Praha: Karolinum, 2000 str. 47.

86 VAVRUŠKA, Isidor. *Životopisy svatých* [online]. Praha: Ladislav Kuncíř [cit. 2016-06-23]. Dostupné z: <http://librinostri.catholica.cz/download/VondruskaSvati1-150dpi.pdf> str 286-287

87 BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. Praha: Libri, 2002 str. 10.

88 *Jeronym – Eusebius Hieronymus se narodil někdy mezi rokem 340 a 350 v Dalmatském Stridónu. Pocházel ze zámožné rodiny a získal dobré vzdělání. Mezi jeho učitelé najdeme věhlasného Donata, podle jehož učebnice se vyučovala latina ještě na sklonku středověku. Na konci kvalitních studií přijal křest. Rozhodnutí k askezi v něm uzrálo během pobytu v Galii a to pravděpodobně pod vlivem příkladu trevirských mnichů. Později se vydal na Východ do pravlasti mnišství. V Antiochii se v rámci rekonvalescence vzdělával na přednáškách Apolinaria z Laodicee a důkladně studoval řečtinu, pak se usadil jako poustevník v poušti Chalkis, v této době se také učí Hebrejštině u okřtěného Žida. V Antiochii mu Paulinus udělil kněžské svěcení, pak se odebral do Konstantinole, kde vyslechl kázání Řehoře Nazianského a nadchl se pro Origena. Zde se také seznámil s Řehořem z Nyssy. Papež Damas ho vyzval k účasti na řecké synodě 382, pak si jej papež držel ve své blízkosti a vyzval jej aby se věnoval revizi latinské Bible. Po smrti papeže odjíždí raději do Jeruzaléma. Následně za finančního přispění paní Pauly zakládá tři kláštery ženské a jeden mužský spolu s příslušnými útulky pro poutníky a klášterní školou. Po strastiplném životě plném sporů umírá v roce 419 nebo 420. Více o díle str. 169 – 171, KRAFT, Heinrich a KAPLAN, Jiří. *Slovník starokřesťanské literatury: Životopis, spisy a nauka řeckých, latinských, syrských, egyptských a arménských církevních otců*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.*

89 LANG, Alois. *Otec pouště svatý Jeronym*. Olomouc: Družina literární a umělecká, 1920, Str. 31.

90 item.

91 ŠUBRT, Jiří. *Eremus monstruosorum animalium ferax:: Jeronýmova Vita Pauli a historie egyptského poustevnictví*. *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis*. Opava: Slezská univerzita v Opavě,

Nejranější a bezesporu také nejpodivnější z trojice Jeronýmových legend o poustevnících, Život Pavla, prvního poustevníka, vznikl pravděpodobně už krátce po roce 377 a je dnes považován za první dílo tohoto žánru v latinské literatuře.⁹²

Hrdinou tohoto hagiografického textu je údajný zakladatel poustevnického hnutí, Pavel z Théb, jenž se měl jako první křesťanský poustevník usídlit v nehostinné poušti mezi Nilem a Rudým mořem a strávil zde téměř celý svůj život. Jeroným o tomto prvním reprezentantovi křesťanského mnišství mluví jako o reálné historické osobě a ve své kronice datuje jeho smrt do roku 346. Ve skutečnosti však o této postavě neexistují žádné věrohodné doklady a už Jeronýmovi současníci podezírali autora legendy z toho, že si svého prvního eremitu vymyslel, aby na něm demonstroval svoji představu o počátcích tohoto křesťanského fenoménu. Nedávno někteří badatelé poukázali na skutečnost, že Jeroným jako biblický exegeta konstruuje svůj obraz egyptské pouště na základě Starého zákona, respektive Izajášových proroctví.⁹³ Uvažování o historičnosti Pavla poustevníka asi vzhledem k popularitě a rozšířenosti díla sv. Hieronyma, které bezesporu ovlivnilo kulturně nejenom západ, ale v rámci překladů i východ⁹⁴, nemá pro předkládanou práci větší význam.

Legenda nám přináší obraz Pavla, který se narodil v Egyptských Thébách a po tom, co byl za pronásledování švagrem udán jako křesťan, utekl na poušť. Žil zde v přísném odříkání, bez kontaktu s okolím na místě chráněném skálou s vodním pramenem a palmou. Objevil jej poustevník Antonín, kdy po rozmluvě Pavel žádá Antonína o plášť od Athanáše. Protože ví o blížící se smrti a přeje si být v něm pochován. Antonín poustevník jeho přání vyslyšel, leč Pavel skonal dřív, než se mu povedlo se s pláštěm vrátit zpět. Antonín Pavla pohřbívá a vzal k upomínce jeho roucho z palmového listí.

2014, **2014**(7), 23 - 33.

92 Srv. KELLY, J. N. D.: *Jerome. His Life, Writings, and Controversies*. London 1975, s. 60. in ŠUBRT, Jiří. Eremus monstruosorum animalium ferax:: Jeronýmova Víta Pauli a historie egyptského poustevnictví. *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2014, **2014**(7), 23 - 33 článek.

93 ŠUBRT Jiří - Eremus monstruosorum animalium ferax: Jeronýmova Víta Pauli a historie egyptského poustevnictví. Jiří Šubrt. In: *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis / Opava : Slezská univerzita v Opavě Sv. 7, (2014), str. 23-33.*

94 *Apothegmata: výroky a příběhy pouštních otců*. Překlad Jiří Pavlík. Praha: Benediktinské arcidiecézní ústředí sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2000. Pietas benedictina. str. 11.

4.6 Euagrius z Pontu

Autor literárních děl zaměřených široce od filozofie po asketickou praxi⁹⁵. Pozoruhodná je nauka o logismech, která je mistrovským dílem Euagria. K jeho významným dílům patří *Praktický traktát* či *Monachos*, v němž ve 100 kapitolách, tzv. centuriích, vysvětluje jádro své asketické zkušenosti, cestu mnicha (*praktiké*) k vnitřní svobodě (*apatheia*), rozvinutí lásky (*agapé*) a k hlubokému poznání (*gnósis*). Na *Praktický traktát* navazuje *Gnostikos*, pojednávající o tom, kdo již částečně *apatheia* dosáhl a má učit jiné⁹⁶.

Hodnota literárního odkazu Euagrie a myšlenek, které nám po sobě zanechal je bezesporu velká, jeho dílo bylo odsouzeno za origenistických sporů na II. Konstantinopolském koncilu r. 553 a dochovalo se v překladech a fragmentech.⁹⁷ Praktická ponaučení k potírání pokušení a návod k boji proti zlým duchům nacházíme ve spisu *Antirrheticus*⁹⁸ *Kontroverze*.

Logismos (λογισμός, oň, ó). Myšlenka, je dle Tomáše Špidlíka u Evagria ve své podobě zlé myšlenky, převtělené do obrazu v nižší poznávací části (*dianoia*), člověka smyslového. V okamžiku, kdy *logismos* komunikuje s myslí mnicha, nastává samotné rozhodování - proto je boj důležitý právě v této chvíli.⁹⁹ Tak Euagrius vytvořil rukojeť, návod, průvodce pro mnichy, jak nejlépe svádět boj s „démony“. Euagrius není možná objevitelem osmi λογισμοι [logismoι], avšak určitě je prvním svědkem nauky o nich. Z této nauky se později vyvinula nauka o sedmi hlavních hříších.¹⁰⁰

Stručná životopisná data přiblíží tuto výjimečnou osobnost. Narodil se v roce 345 nebo o něco dříve v pontském městečku Ibera v masajském okrsku, proto má přízvisko

95 Podrobněji viz: *Historia Lausiaca 38 O Euagriovi*. In: *Historia Lausiaca 38: O Euagriovi* [online]. Olomouc: Mgr. Lukáš Drexler, 2009 [cit. 2016-06-06]. ISSN 1803-7704. Dostupné z: <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=806>.

96 VENTRUA, Václav. Osm zdrojů duchovní nestability podle mnišské tradice: Akédia v pojetí Evagria a Jana Kasiána. *Teologické texty* [online]. Praha: Jolana Poláková, 2003, **Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie**(5) [cit. 2016-06-12]. ISSN 0862-6944. Dostupné z: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-5/Osm-zdroju-duchovni-nestability-podle-mniske-tradice.html>.

97 *Apothegmata: výroky a příběhy poustních otců*. Překlad Jiří Pavlík. Praha: Benediktinské arcidiecézní ústředí sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2000. *Pietas benedictina*. str. 11.

98 VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství*, str. 154.

99 ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu: systematická příručka*. Vyd. 1. (v nakl. Refugium). Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. str. 282 - 284.

Srv.

100 ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu: systematická příručka*. Vyd. 1. (v nakl. Refugium). Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. str. 297.

Ponticus - Pontský. Basil Veliký ho vysvětil na lektora a Řehoř Naziánský na jáhna. S Řehořem odešel do Konstantinopole, kde si za patriarchy Nektaria získal proslulost jako kazatel, zvláště svými protibludařskými kázáními. Osobní zážitky, milostná zápletka a onemocnění ho dovedly k tomu, že roku 383 odešel nejprve do Jeruzaléma a pak k egyptským mnichům. Dva roky přebýval v Nitrijských horách a pak se usadil na 14 let v mnišské kolonii zvané Kellia. V Egyptě byl žákem dvou mnichů, Makaria Velikého a Makaria Alexandrijského. Brzy se těšil uznání obou svých učitelů. Patriarcha Theofil ho prý marně vyzýval, aby přijal biskupské svěcení. Prostředky na obživu si vydělával opisováním knih. Zemřel kolem r. 399. Evagrius je nejvýznamnějším zástupcem origenovské mnišské teologie koncem 4. století. Spor nakonec vedl k tomu, že 5. koncil, konaný v Konstantinopoli roku 553, z podnětu císaře Justiniána, odsoudil Origena, Didyma a Evagria jako bludaře. To nepříznivě působilo na zachování Evagriových spisů; originály se ztratily a překlady se upravovaly.¹⁰¹

4.7 Palestinské mnišství

Osamostatňování sousední oblasti Egypta, Palestiny, bylo podmíněno v letech 407 - 408 pronikáním barbarských kmenů do poustevn ve Skétis, které je zpusťily, a ty se staly neobyvatelné.¹⁰² Dalším faktorem, který zde vstupuje do prostoru jako rušivý, je spor o Origéna, který vznikl kolem roku 400.

Mniši opouštěli Skétis a svůj způsob života přenášli do jiných zemí. Mnišským střediskem se stal také Jeruzalém. V kontaktu s egyptským mnišstvím byl podle svého biografy sv. Jeronýma i Hilarion z Gazy.¹⁰³ Zatímco Egyptská poušť je písčaná planina místy zvrásněná pahorky, nebo horou, judská poušť na území Palestiny je naopak hornatá krajina s hlubokými průrvami a prudkými srázy, na jejichž úbočích jsou rozloženy mnišské cely a jeskyně. V této krajině vznikalo i druhé osídlení, nezávislé na Egyptě. Z tohoto okruhu pochází i zvláštní označení – laura.¹⁰⁴

101KRAFT, Heinrich a KAPLAN, Jiří . *Slovník starokřesťanské literatury: Životopis, spisy a nauka řeckých, latinských, syrských, egyptských a arménských církevních otců*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

102FRANK, Karl Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. Praha: Benediktinské arcidiocésní ústředí sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003. Pietas benedictina. Str. 33.

103Ítem.

104Laura – vicus znamená kolonii poustevníků, kteří bydlí kolem kostela. Špidlík, T: Systematická příručka. Str. 254.

Prvním poustevníkem Judské pouště byl podle dochovaných pramenů svatý Chariton, který se narodil v Ikoniu v Lykaonii (dnes Konya v Turecku) a zemřel r. 320. Chariton se usadil v blízkosti Khirbet Fara. Poblíž pramenila stejnojmenná říčka Ain Fara (hebr. En Perat) a zelenala se oáza. Později tam vzniklo mnoho cel (Laura Faran) a poustevníkům se říkalo kelliotes.¹⁰⁵ Nenapsal žádná pravidla. Jeho jediným pravidlem pro učedníky byl život plný lásky.¹⁰⁶

Okolo roku 380 byly v Jeruzalémě postaveny dva kláštery, z nichž jeden pro mnichy a druhý pro mnišky, založené na Olivové hoře Melanií Starší a Rufinem z Akvileje. Zvláštností těchto klášterů uprostřed východního mnišství byl jejich latinský původ a živá latinská tradice.¹⁰⁷

Dalším významným palestinským poustevníkem byl sv. Hilarion Veliký (288/291 - 371/372), který pocházel z pohanské rodiny, studoval v Alexandrii, kde se také obrátil ke křesťanství a dal se pokřtít. Stal se žákem sv. Antonína Velikého a po vzoru svého duchovního otce rozdal svůj majetek. Jeho životní pouť zachycuje sv. Jeroným.¹⁰⁸

Asketický spisovatel, jehož dílo ovlivnilo následný rozvoj mnišství, je Dorotej, mnich a archimandrita, který žil v blízkosti Gazy v první polovině 6. století. Své listy mu adresovali Barsanufios a Jan. Sám je původcem osmi listů obsahujících pokyny k askezi. Pod jeho jménem se rovněž traduje 24 přednášek (*Doctrinae diversae*), jejichž autorem není Dorotej, nýbrž nestoriánský mystik Jan Sabas Starší.¹⁰⁹

I z takto krátké poznámky lze zachytit základní charakteristiky palestinského mnišství, je to souzvuk západní a východní spirituality a nový obývaný útvar – laura, která je ve své podstatě mezistupněm mezi anachoretstvím a cenobitstvím.

4.8 Syrské mnišství

Syrské mnišství vzniklo a rozšířilo se v pouštní krajině u Antiochie. Mniši nežili v ústraní v nepřátelské poušti za hranicemi kulturního území, jako mnoho Egyptských

105NOVOTNÝ, Jiří. *Mnišství na Blízkém východě: krátký dějinný přehled*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012, str. 54 -55.

106MENDELOVÁ, Edita. *Duchovní život podle učení abba Dorothea z Gazy*. Praha, 2015. Diplomová. UK HTF. Vedoucí práce Doc. ThDr. Gorazd Josef Vopatrný, Th.D. Str. 20

107 ítem str. 34.

108 Poznámka 90.

109KRAFT, Heinrich a Jiří KAPLAN. *Slovník starokřesťanské literatury: Životopis, spisy a nauka řeckých, latinských, syrských, egyptských a arménských církevních otců*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, str. 92.

mnichů, ale jen na jejím okraji. Velký význam pro vývoj syrské duchovní cesty mělo hnutí Synů Smlouvy. Muži a ženy žili radikálním asketickým životem, aktivně se podíleli na liturgii a starali se o chudé a nemocné. Jejich role lze připodobnit k postavení jáhnů. Ze starých textů syrské literatury vyplývá, že příslušnost ke křesťanství s sebou nesla zřeknutí se manželství a nošení zvláštního kajícího šatu.¹¹⁰ Obecně řečeno, monofyzitské mnišství v Sýrii se vyznačovalo přísností. Mniši neměli obydlí, nespívali, netopili, nepili, nejedli vařenou potravu, vázali si nohy, zavírali se, nechávali otevřené své rány... Od 4. do 6. století se stala právě Sýrie - vedle Egypta – hlavní oblastí rozkvětu mnišství. Byla na Egyptu nezávislá, a to možná i záměrně, z důvodů dogmaticko-politických, vyvinula se z domácích zdrojů do velmi svébytných, charakteristických, ba často i kuriózních forem.¹¹¹

Z badatelského hlediska se syrské mnišství liší od Palestinského tím, že neznáme zakladatele jednotlivých laver a cenobitních klášterů, neboť se v Sýrii nenašel dějepisec podobný palestinskému Cyrilovi ze Skythopole. Na kopcích, které se táhnou severosyrským vápencovým masivem, stály jejich kláštery a poustevny. V Sýrii žili mniši v blízkosti světských sídlišť, proto se museli věnovat sociální a apoštolské činnosti, především pohostinství, farní správě a misionářskému apoštolátu. Kánon Maruty doporučoval mnichům stavět hospice, nazývané *pandocheia*, v každém městě.¹¹²

Důležité svědectví o syrském mnišství nalezneme v díle *Historia religiosa* - bohumilá historie mnichů syrských napsaná Theodoretem z Kyrru¹¹³.

110 VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství*. Praha: Benediktinské arcidiákonství svatého Vojtěcha a svaté Markěty v Břevnově, 2006. Pietas benedictina. Str. 60-61.

111 Theodóretos a jeho kniha a sýrských mniších a poustevníků. PAVLÍK, Jiří. *Historia religiosa: bohumilá historie mnichů syrských*. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markěty, 2005, s. 22. Pietas benedictina.

112 NOVOTNÝ, Jiří. *Mnišství na Blízkém východě: krátký dějinný přehled*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012. Str. 109 – 147.

113 Theodoretos z Kyrru se narodil kolem roku 395 v Antiochii. Dostal velmi dobré vzdělání, které ho charakterizuje stejně jako jiné antiochijské učence té doby. Už jako mladý muž se v roce 423 stal biskupem v malém městě Kyrrhos, ležícím východně od Antiochie. Od začátku se vyznačoval horlivostí v plnění biskupských povinností. Na efezském koncilu vystoupil jako vůdčí teologická osobnost antiochijské strany. Efezský koncil, na němž se podle císařského nařízení nesměl objevit, ho prohlásil za sesazeného, ačkoli odevzdal pravověrné vyznání víry a vyznal jednotu Kristovy osoby. Před chalcedonským koncilem zopakoval své odsouzení heretických názorů, jimž se dostalo označení nestorianismus, a byl uznán za pravověrného. Císař Justinián ve snaze získat opět monofyzity odsoudil jeho spisy proti Cyrilovi jako jednu z tzv. tří kapitol; pátý všeobecný koncil přijal tento rozsudek za svůj. Řecká církev vyšla v Chalcedonu vstříc západnímu pojetí víc, než jak to o sto let později považovala za obhajitelné. Právě proto, že v 6. století už nešlo o antiochijský, nýbrž o západní dyofyzitismus, stal se Západ centrem odporu proti odsouzení tří kapitol, a proto také se už tento odpor tolik neodvolával na Theodoretovo mínění, jako spíše na jeho odsouhlasení chalcedonským koncilem. KRAFT, Heinrich a Jiří KAPLAN. *Slovník starokřesťanské literatury: Životopis, spisy a nauka řeckých, latinských, syrských, egyptských a arménských církevních otců*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, str. 283 – 285.

Radikalismus askeze syrského mnišství v kontextu okolních vlivů nás může přivést k uvažování o okolních vlivech. Syrské křesťanství žilo v nejtěsnějším styku a silné konkurenci jak se zoroastrickým, tak i manichejským dualismem a pro dualistické myšlenkové systémy je askeze nejpřirozenějším vyústěním, a protože je v dualismu nejlépe zdůvodnitelná, není žádný div, je-li tam také nejradikálnější.¹¹⁴

Důležitým prvkem mnišského života byla stálost přebývání na jednom místě. Syrský mnich žil a umíral v klášteře, do něhož vstoupil. Rebulova pravidla zakazovala mnichovi měnit klášter a toulat se. Povolání k životu v klášteře bylo chápáno velmi široce. Syrské kláštery přijímaly všechny, dospělé i děti. Sociální prostředí můžeme určit přesněji. Mniši obvykle pocházeli z venkovského prostředí, i když vzdělaní lidé mezi nimi nechyběli. Vztah ke kultuře byl spíše zdrženlivý. V dobách vzniku syrských klášterů neměla kultura mezi cenobity dobrou pověst. Světské vědy odváděly od modlitby, hlavního mnišského zaměstnání. Do pátého století byly vědy příliš spojeny s pohanským náboženstvím. Časem učených mnichů přibývalo a do klášterů už ani nebyli přijímáni negramotní. Mniši vytvořili několik pověstných škol v říši, v Alexandrii, Gaze, Bejrútu, Antiochii, Edesse a jinde. Lze předpokládat, že tato střediska vědy oplývala bohatými knihovnami. Právě knihy byly jediným darem, který mohly kláštery přijímat od věřících. Od šestého století se jen stěží najde spisovatel, který by současně nebyl mnichem. Byli to oni, kdo v muslimské době překládali řecké klasiky buď přímo do arabštiny, nebo do syrštiny. Právě oni měli zásluhu na tom, že se západní scholastika dostala do styku s řeckou filosofií.¹¹⁵

4.9 Apoftegmata

ἀποφθέγματα τῶν ἁγίων πατέρων

„Když abba Antónios nahlédl do hlubiny Božích soudů, zeptal se Boha:

„*Pane, proč někteří lidé umírají mladí, a jiní zase velmi zestárnou? Proč jsou někteří lidé chudí a jiní bohatí? A proč jsou nespravedliví bohatí a spravedliví chudí.*“

114Theodóretos a jeho kniha a syrských mniších a poustevníků. PAVLÍK, Jiří. *Historia religiosa: bohumilá historie mnichů syrských*. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2005, s. 22. Pietas benedictina. Str. XXVI.

115NOVOTNÝ, Jiří. *Mnišství na Blízkém východě: krátký dějinný přehled*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012. Str. 125 – 126.

A ozval se hlas z nebe, který mu říkal: „*Antónie, starej se o sebe, protože tohle jsou soudy Boží a tobě nepřisluší je poznat.*“ ApXV,1

Abba Antónios řekl: „*Jako ryby umírají, když jsou chvíli na souši, tak i mniši ochabují v úsilí o tichost, když se zdržují mimo kelly nebo si povídají se světskými lidmi. Proto si musíme pospíšet do kelly jako ryby do moře, abychom nezapomněli vnitřní bdělost, když se zdržujeme venku.*“ Ap II,1

Slovo *apofthegma* (ἀποφθέγμα), výrok, sentence pochází z řeckého slova ἀποφθέγωμαι (*apofthegomai*) vyřknout, vyhlásit¹¹⁶ a prvně se objevují v Xenofónových *Hellénikách*¹¹⁷, i když samotné pojmenování této literární formy se objevuje poměrně později.

Jedná se o krátké, elegantní texty, někdy jednoduché příběhy, které obsahuje i obecný popis okolností, za kterých byl vyřčen (kde, kdy, proč). Sbírký *apofthegmat* se objevují již v antické řecké literatuře zhruba od 4. století př. Kr. Byly sestavovány podle autorů (různí mudrcové či filozofové), oblasti vzniku (např. spartská čili lakonická sbírka).¹¹⁸

Aphoftegmata pouštních otců pak vznikají jako zákonitý produkt hnutí a doby, ve které vznikla. Postupně se začínají způsobem používání mnišské odlišovat od těch, které zůstávají ukotvený v literatuře klasické. Navíc se mniši stavěli k antickému odkazu poněkud negativně, odchod do samoty byl i výrazem negace antických ideálů, úsilím o realizaci nového. Město bylo nejenom centrem ale i symbolem civilizace - jeho protikladem byla samota pouště¹¹⁹. Patně první sbírka se objevuje ve 4. století¹²⁰ ve spisu *Praktikos* od Evagria z Pontu, který na konec zařadil sbírku *apofthegmat*. Co se týče jazyka jednotlivých sbírek, existují různé jazykové mutace. Dalo by se říci, že každá oblast, kde se vyskytovali mniši, měla svůj překlad. Dochovaly se v řečtině, latině, koptštině, arménštině, etiopštině a syrštině.¹²¹

116 Srov. BAHNÍK, Václav. *Slovník antické kultury*. 1. Praha: Svoboda, 1975. Členská knižnice nakl. Svoboda.

117 STAROWIEYSKI, Marek. *Apofthegmata pouštních otců z hlediska literárního*. in: *Apoftthemata I.*, 1. vyd., Str. 30.

118 STAROWIEYSKI, Marek. *Apofthegmata pouštních otců z hlediska literárního*. in: *Apoftthemata I.*, 1. vyd., Str. 13.

119 DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Vyd. 2. V Praze: Vyšehrad, 2003. Kulturní historie.

120 STAROWIEYSKI, Marek. *Slovník raněkřesťanské literatury Východu: arabská, arménská, etiopská, gruzínská, koptská a syrská literatura*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, Str. 53.

121 KRAFT, Heinrich. *Slovník starokřesťanské literatury: život, spisy a nauka řeckých, latinských, syrských, egyptských a arménských církevních otců*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, Str. 27.

V monastických komunitách se rozvinul vztahový systém výchovy, kde je podstatná právě role žák-učitel. Mladší mnich pokládá otázku zkušenějšímu starci, který odpovídá. Užitečná a prospěšná rada se posléze dočkala zapsání pro budoucí generace mnichů a tato rada je spojená se zabudovaným charismatem starce (=abba), spočívajícím v daru slova.¹²² Prvotní funkcí *apofthegmat* bylo poučit, povzbudit, motivovat k napodobení. Autorita otců byla důležitá, neboť postupem času vznikaly individuální spirituality typické pro některého z nich. Vznikaly tak sbírky alfabetycky řazené podle jmen autorů-otců, případně sbírky řazené systematicky dle témat.¹²³ Starci někdy mohli odpovědět buď ve formě jednotlivého výroku, nebo mohli výrok obohatit a rozšířit o další okolnosti a případně i dějovou linku, z čehož vzniklo vyprávění či příběh. Obojímu běžně říkáme *apofthegma*, podle amerického profesora Johna Wortleyho se však jedná o dva odlišné, nikoliv však nesouvisející podžánry.¹²⁴ Prvním je *apofthegma* jakožto výrok v užším slova smyslu, a druhým je subžánr označovaný jako *vyprávění prospěšná pro duši*.¹²⁵ Mohlo se tedy stávat, že docházelo k jejich vzájemné spolupráci a byly postaveny vedle sebe jako dvojice, kde příběh měl vysvětlit výrok.

Zachovaná rada může být jednoduchá, životní příklad někdy zarážející drsností. Některé výroky jsou svázány s reáliemi natolik pevně, že přenáší do naší doby reálné popisy prostředí, které nám dává nahlédnout do každodennosti poustevníků. Apofthegmata bezesporu formovaly po staletí duchovní život na Východě i na Západě. Od jedné z řeckých předloh se odvozují latinské sbírky *Verba seniorum* a *Aegyptiorum partum sententiae*. Přeložil je římský diákon a pozdější papež Pelagius I, podjáhen a pozdější papež Jan III., jáhen Paschasius a opat Martin z Dumia. *Verba seniorum* byla pojata jako *Vitae patrum*.¹²⁶ Formace, zachycena v apofthegmatech, a to nejen duchovního život mnichů a mnišek, ale všech věřících, přechází i do dnešní doby v širším kontextu, knižně a také v na internetu publikovaných příručkách, speciálních radách o duchovním životě a inspiraci, které lze někdy slyšet i v kázáních. *Předchozí a dlouhá paměť moudrosti, jak je*

122 STAROWIEYSKI, Marek. *Apofthegmata poustních otců z hlediska literárního*. in: *Apofthemata* I. Str. 14-19.

123 GUY, J.-C. *Les Apophthegmes des Peres: collection systématique*. Česky: PAVLÍK, Jiří. (překl.) *Apofthegmata: výroky a příběhy poustních otců*.

124 WORTLEY, John. *The Genre of the Spiritually Beneficial Tale*. Str. 71.

125 Viz též KULHÁNKOVÁ, Markéta. (překl.) *Obrácení nevěstky Marie a jiné příběhy: byzantská vyprávění prospěšná pro duši*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014.

126 KRAFT, Heinrich a KAPLAN, Jiří. *Slovník starokřesťanské literatury: Životopis, spisy a nauka řeckých, latinských, syrských, egyptských a arménských církevních otců*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. Str. 27.

možné vystavit se lásce a přitom nepadnout do léčky sebelásky. Moudrost je tradice církve, živý organismus, který člověka nechává žít...¹²⁷

4.10 Askeze¹²⁸

Askeze, není vynálezem křesťanů¹²⁹, přeznačuje význam pojmu ve smyslu motivace láskou a touhou být blíže k Bohu. Klíčovým pojmem askeze je *apotaxis* (později spíše *apotage*), zřeknutí se, opuštění hmotných statků a přijetí naprosté chudoby.¹³⁰

Křesťanská askeze byla počátku žita uvnitř křesťanských obcí. Asketové, panny či jiní svobodní zůstávali ve svých domovech, žili se svými rodinami a měli podíl na životě v místní církvi. Tato podoba společné askeze byla velmi rozšířená. Srov.¹³¹ Raná křesťanská asketická hnutí propagovala zdrženlivost (*enkrateia*) odkud je také někteří označovali „enkratité“ nejenom v otázkách stravy, (odmítán alkoholu, diety) ale kritizovali ostře i sexualitu a manželství¹³². Literárně je tento postoj zachycený v dílech „O panenství“ a „Skutky Tomášovy“¹³³.

Askeze byla v mnišském životě pevně propojena s kajícností prezentovanou vlastně jako její vnější projev. Kajícnost nebyla chápána, jako zoufale bédování nad vlastní hříšností, naopak byla viditelnou připomínkou naděje na odpuštění hříchů.¹³⁴

Jan Solitarius rozlišil tři základní stupně:

- zřeknutí se tělesné - opuštění majetku,
- zřeknutí se duševní - odpoutání se od vášní,
- zřeknutí se duchovní - vyloučení názorů.¹³⁵

127RUPNIK, Marko Ivan. *O duchovním otcovství a rozlišování*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2001, Str. 55.

128Etymologie slova - ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu*. Vyd. 1. (v nakl. Refugium). Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. Dílo Tomáše Špidlíka. Str. 212.

129Více FRANK, Karl Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. Praha: Benediktinské arciepatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003. Pietas benedictina. Str. 14.

130ŠPIDLÍK T., *Spiritualita křesťanského Východu : mnišství*, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004. Str. 151.

131VENTURA, Václav., *Spiritualita křesťanského mnišství I*. Praha: Benediktinské arciepatství svatého Vojtěcha a svaté Markéty v Břevnově, 2006.

132MARKSCHIES, Christoph. *Mezi dvěma světy: dějiny antického křesťanství*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2005. Str. 152.

133 item str. 153.

134ŠPIDLÍK T., *Spiritualita křesťanského Východu : mnišství*, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004. Str. 145.

135Item.

Odložení oděvu a přijetí posvěceného šatu je symbolickým projevem poslušnosti mnicha příkazu apoštola z listu Koloským „*Svlečte ze sebe starého člověka*“ (Kol 3,9).¹³⁶

K askezi dospívá každý jednotlivec vlastním rozhodnutím také o stupni, jak bude přísná. Jiné pojmenování pro toto snažení nacházíme u Evagriua, místo o askezi mluví o *praktike* – úsilí, námaze směřující k *apatheie* – vymanění se z nadvlády vášní a ke *gnosis* – poznání Boha. Cesta k poznání směřující k vědomí Boží Trojice je postupná a nelehká. Praktická podoba askeze je do určité míry ponechána na úsudku každého, proto nabývala především v počátcích mnišství často výstředních podob.¹³⁷ Asketismus předpokládá úsilí vytrvalé a vědomé. Jisté je, že křesťanská askeze je něco jiného, než pouhá gymnastika. Je to hledání života v Bohu. Z druhé strany však asketé věřili pevně, že tato lidská spolupráce přináší plody.¹³⁸

Asketické praktiky zahrnují i omezení spánku. Evangelijní podklady nalézáme v doslovné podobě (Mt 25,13), „*Bděte a modlete se, abyste neupadli do pokušení*“, nebo obrazné (Mt 26,41) „*Bděte tedy, neboť neznáte den ani hodinu.*“

Asketické odříkání je i v mlčení, které má stejnou hodnotu jako řeč.¹³⁹

Některým dalším formám askeze bych se věnovala v dalším textu více, po tom, co se vrátím k náplni předkládané práce, která směřuje k radám a proto je zaměřená i prakticky. Vždyť bezdomovec dnešních dnů je často vystavován buď nedostatku spánku, nebo jídla, je odkázaný mlčet, protože se s ním málokdo baví a nerozhoduje se pro tento svůj stav dobrovolně, je většinou výsledkem opakujících se životních nezdarů.

Pobyt na nehostinné poušti bez jakéhokoliv spojení s lidmi byl nemožný. Podstatnou náplní mnišského života byla fyzická práce, díky které si mnich mohl obstarat svou skromnou obživu. Nejčastější prací mnichů bylo košíkářství. Splétali provazy, koše nebo rohože, někteří pletli látky nebo sítě. Vedle košíkářství patřilo k častým aktivitám opisování textů nebo zemědělské práce. Tato činnost tedy předpokládala přinášení materiálu a organizaci prodeje výrobků. Kromě toho bylo celkem běžné, že více mnichů

136 Více k tématu viz první čtyři knihy – o mnišském oděvu a liturgii Jan Kassián. *Zvyky cenobitů a léky na osm základních neřestí*. Překlad Ondřej Koupil. Vyd. 1. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2007-2008. 2 sv. Pietas benedictina; seš. 14, 15.

137 Vyčet zvláštních forem askeze viz Špidlík T., *Spiritualita křesťanského Východu: mnišství*, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004. Str. 163.

138 ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu*. Vyd. 1. (v nakl. Refugium). Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. Dílo Tomáše Špidlíka, str. 214.

139 ŠPIDLÍK T., *Spiritualita křesťanského Východu: mnišství*, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004. Str. 167–175.

žilo pohromadě, například když starší mnich (abba) vedl po cestě poustevnickým životem svého žáka nebo naopak, když se žák později staral o svého starého mistra.¹⁴⁰

„Askeze poustevníků a mnichů, kupodivu děděná a předávaná během dlouhých staletí jako skromný, utajený, tichý, nenápadný, přitom však důležitý kámen ve stavbě se svým osobním, aktivním, vědomým, zodpovědným rozhodnutím, splňovaným dlouhodobým, vytrvalým horlením a zápolením, se stala nezjevnou, ale značně účinnou, hybnou silou, jež trpělivě, a řekli bychom nevědomky, pomáhala také zpevnit a utvrdit základy impozantní budovy církve a v neposlední řadě i naši kultury a civilizace.“¹⁴¹ (Mt 5,5) Blahoslavení tiší, neboť oni dostanou zemi za dědictví.

4.10.1 Celibát jako součást askeze

Dějiny celibátu jsou odvozovány z evangelií, kde se mluví o trojím druhu panictví. Ježíšovi odpůrci vyvolávají debatu o západném lístku. Když ho Ježíš odmítne, reagují učedníci zaraženě: pak je lépe se neženit. Dostávají korigující odpověď: ne všichni pochopí to slovo. Následuje výčet trojího panictví. První typ, od narození, nazývali rabíni eunuštvím rukou Boží. Druhý typ, tehdy velmi rozšířenou „operací“, je eunuštvím rukou člověka. Oboje panictví je fyzické. Třetí eunuštví, duchovní pro Boží království, je dobrovolné, ale reverzibilní. Zřeknutí se manželství pro Boží království předpokládá pochopení, a dostane-li se ho někomu, je Ježíšem vybízen, aby z toho vyvodil závěr. Slova *„Kdo může pochopit, pochop“* (Mt 19,12) by se dala parafrázovat: nezakopej tuto hřivnu, ale využij ji¹⁴².

Myslím, že směřování k celibátu a požadavku čistoty bude opět méně jednoznačné, než jak čteme v předchozím odstavci. Předložený pohled přináší optiku, která odůvodňuje trvání celibátu i v dnešní době, teologické zdůvodnění nachází v prorocké symbolice, která je známou ve Starém zákoně, např. u Jeremiáše nebo Ezechiela. Činnost proroka přecházela do jeho působení a zvěstování jako její součást. Celibát je analogicky k činnosti starozákonních proroků reálným symbolem novozákonní víry.¹⁴³ Bezesporu, celibát je

140 WIPSYCKA, Ewa; HIZYCKI, Szymon OSB. *Mniši – nejen ti svatí*; Benediktínske arcidiakonátu sv. Vojtěcha a sv. Markety, Praha 2009.

141 Novotný, Jiří., *Mnišství na Blízkém východě: krátký dějinný přehled*, Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012. Str 206.

142 SKOBLÍK, Jiří. 14. Poznámky k celibátu. In: *Pastorace: Podklady pro pastorační a duchovní život* [online]. Praha: Arcibiskupství pražské Pastorační středisko [cit. 2015-05-06]. Dostupné z: <http://www.pastorace.cz/Knihovna/14-Poznamky-k-celibatu.html>.

143 Item.

vnímán jako hodnota, která je jeho nositeli darována a tak se stává i možným zhodnocením jeho osobnosti. Askeze raného mnišství vnímala pohlavní zdrženlivost jako jednu z prvních a podstatných předpokladů i hodnot. Otázka, kterou si pokládám v kontextu již dříve napsaného textu, směřuje k vývoji tohoto postoje, který je nezpochybnitelný. Starozákonní nauka o manželství vychází z výpovědi o stvoření lidí a následného k obrazu Božímu, kdy je stvořil, jako muže a ženu, a poté jim požehnal (Gn 1,27-28). Manželství tedy bylo chápáno jako něco, co k člověku bytostně patří, co je spoluúčastí na Božím díle. Manželství bylo zároveň vnímáno jako posvěcení, posvěcení celého lidského bytí a obraz smlouvy mezi Bohem a jeho lidem.¹⁴⁴ Na druhé straně tradice SZ vidí jako neslučitelnou sexualitu a službu bohu v blízkém časovém rozestupu. (Leviticus 15 a 18).

Novoplatonici nemění v základní podstatě pohled Platona na lidské tělo. Duše je nadále v lidském těle uvězněna a nepatří do tohoto světa. Jejím cílem a domovem je nepomíjivý svět idejí, cílem pak návrat a přiblížení se k Bohu. Každý člověk by se měl v tomto světě stát dobrým a spravedlivým a mít odstup od pomíjivého světa. Křesťanství, je v závaznosti celibátu, jako jediné cesty, shovívavější (1 kor 7). Na druhou stranu je zřejmé, že i křesťanství vnímá rozhodnutí pro vážné následování Ježíše Krista jako etickou snahu „navíc“.¹⁴⁵

4.10.2 Modlitba jako součást askeze

Modlitbě, jako od samého počátku nejdůležitější činnosti mnichů, nastavuje Evagrius velice vysoké kritérium kterému se naučit, vyžaduje mnoho času a úsilí. Dle něj se doopravdy modlí jenom ten, kdo se zcela oprostil od vášně a všeho tělesného. Definice modlitby vychází od otců, však jsou to spíše aforismy, které zdůrazňují jednotlivé prvky modlitby. Ta je životní úkon, který se dá těžko vyjádřit slovy, tak nazývají například modlitbu „stavem mysli, ve kterém se zničí všechny pozemské myšlenky“, nebo „zjevení Boží slávy“ Tři definice se však staly slavnými v křesťanské tradici:

- prosba k Bohu, za to co nám prospívá
- pozdvižení mysli k Bohu

144VENTURA, Václav. Teologie kněžského manželství. In: *Getsemany křesťanský měsíčník* [online]. Praha: Institut ekumenických studií v Praze z.s., 1995 [cit. 201-05-23n. 1.]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/1958> prosinec 1995, dos tupně z: [ht tp: //www.get semany.cz/node/1958](http://www.getsemany.cz/node/1958) (3. 4. 2015).

145FRANK, Karl Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. Praha: Benediktinské arciepatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003. Str. 18 – 19.

- rozhovor duše s Bohem¹⁴⁶.

Znalost Písma a denní kontakt s ním hráli pro mnichy zásadní roli. Bible pro ně byla jedinou a nenahraditelnou řeholí, nejdůležitějším pravidlem pro jejich život. To, jak se mniši učili žít podle Bible, připomíná antické školy, kde se mravní principy neučily zaváděním pravidel, ale na příkladech. Podobně i mniši hledali v Bibli vzory k napodobování. Každodenní četba Písma měla za následek, že se biblické obraty mnichům zažily natolik, že se pomocí nich vyjadřovali, aniž by si to uvědomovali¹⁴⁷.

Ustavičná modlitba – která je pravděpodobně dědictvím velice rané mnišské praxe sahající až k dnešním dnům, má pravděpodobně kořeny v slovech Písma:

„A začkoli budete prosit ve jménu mém, učiním to, aby byl Otec oslaven v Synu. Budete-li mne o něco prosit ve jménu mém, já to učiním.“ (J 14,13-14)

„Amen, amen, pravím vám, budete-li o něco prosit Otce ve jménu mém, dá vám to. Až dosud jste o nic neprosili v mém jménu. Proste a dostanete, aby vaše radost byla plná.“ (J 16, 23-24).

Ztišení se – hesychie je podmínkou dosažení „čisté modlitby“, jak ji nazývá Evagrios. Tato čistá modlitba má několik stupňů. První stupeň je zřeknutí se všech věcí, druhý je odporování (ἀντιρρέσις) zlým myšlenkám (λογισμοί) a třetí je osvobození se i od dobrých a svatých věcí, které jsou pro svou mnohočetnost a rozmanitost překážkou pro sjednocení se s Bohem. Duch (voůč, intellectus) se musí stát nahým (γυμνός), nehmotným (ἀύλος), beztvarým (ἀνειδος), aby se stal čistým světlem.¹⁴⁸

K sice mladším formulacím, které, dle mého názoru zachycují spiritualitu, tak jak jsem ji z apoftegmat porozuměla, patří *„Modli se a příliš se nenamáhej přemoci vášně vlastními silami. Modlitba je v tobě zničí. Nemáš-li dar zdrženlivosti, nermuť se, věz však, že Bůh od tebe žádá horlivost v modlitbě, a modlitba tě spasí.“*¹⁴⁹

„Jeden poustevník uviděl démona, kterak pobízí druhého démona, aby šel a probudil nějakého mnicha. A slyšel, jak ten druhý říká: „Nemůžu to udělat, protože když jsem ho kdysi vzbudil, vstal a spálil mě zpěvem žalmů a modlitbou.“ (APO II, XII, 19).

146ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu: systematická příručka*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, Str. 359 – 363.

147ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu: mnišství*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004, str. 199.

148,MILKO Pavel. Dogmatická a morální aktuálnost pravoslavného učení o vášních. In: *Pravoslavi na Mělníku* [online]. Mělník: PCO Mělník, 2015 [cit. 2016-07-07]. Dostupné z: <http://files.pravoslavi-melnik.com/200000052-3c9053e85a/vasne.pdf>.

149*Upřímná vyprávění poutníka svému duchovnímu otci*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma. Studie (Refugium Velehrad-Roma).

4.10.3 Chápání chudoby

V textech Nového zákona se o ideálu chudoby příliš nemluví¹⁵⁰, spíše stojí v popředí sociální dimenze: jde o zodpovědnost jeden za druhého, o péči o chudé, o dělení se s ostatními.

V průběhu historického vývoje však do popředí silně vystoupil individuální aspekt, starost o vlastní spásu v návaznosti na varování evangelia, že bohatí jen stěží vejdou do nebeského království. Chudoba byla základním požadavkem mnišství ve staré církvi, kdy cesta k nalezení Boha představovala potřebu odpoutání se od všeho pozemského. Odchod ze světa se realizoval hlavně díky rezignaci jednotlivce na materiální zajištění. Z tohoto základního motivu mnišské chudoby se vyvíjely jednotlivé motivy. Protože člověk právě kvůli svému lpění na pozemských věcech stále znovu hřešil různými způsoby, bylo pokání jedním z motivů dobrovolné chudoby. Dobrovolně zvoleným strádáním chtěl chudý v „Kristu“ dosáhnout pro sebe a své blízké Božího milosrdenství. S tím, je jako druhý motiv spojena pokora: vnější chudobou chce věřící ukázat svou vnitřní chudobu, svou závislost na Bohu, „chudobu v duchu“. Konečně vedla dobrovolná chudoba k čistotě svědomí, přinášela klid, bezstarostnost. Chudoba je v tomto pohledu centrálním postojem následování.¹⁵¹

„V neustálém boji proti zlu, ďáblu a peklu, sehrálo pro osud křesťanstva rozhodující roli jedinečné úsilí Otců pouště a později mnišství. Dnešní věřící přebírá stejný úkol už úžasně ulehčený a žije z toho, co bylo v této slavné a vysoce poučné minulosti získáno.“¹⁵²

150Mk 10, 17-31 (par. Mt 19, 16-30), podobenství o rozséváči (Mk 4,19n; Mt 13,22; L 8,14); blahoslavenství chudých, hladových a plačících (L 6,20n), neboť tito zakusí radikální obrat při příchodu Božího království (srov. také L 4, 16-21; Mt 11, 2-5) „Blahoslavení chudí před Bohem!“ (Mt 5,33). Pokyny u Mt 6, 19-34 mluví o falešné a pravé starostlivosti; Výzva rozhodnout se mezi Bohem a mamonem (Mt 6,24; L 16,13); přehnaná péče (Mt 6, 25-34; L 12, 22-31); (L 12, 13-21). V L 16, 1-31 poučení o dobrém a špatném užívání statků, různá hlediska (L 3,11; 6, 30.34n.38; 11,41), nejradikálnější formulace NZ. Proto nemůže být mým učedníkem nikdo, kdo se nevzdá všeho, co má“ (L14,33), podobné: L 12,33 a 18,22. Také Zacheus jakožto obrácený boháč (L 19, 1-10) a vdova před obětní pokladnicí (L 21, 1-4) ukazují evangelistův zájem o tuto dimenzi následování Krista. Pavlovské listy: 1 K 16, 1-4; 2 K 8-9; 2 K 8,13, Nezapomeňte činit dobro a dělit se s druhými!“ (Žd 13,16), Jiné listy: 1. Janova listu vyjádřena pomocí potřebným (1 J 3,17). Péče o chudé bude společenství učedníků provázet stále, stále budou existovat chudí (srov. J 12,8).

151WEISMAYER, Josef. Zůstává chudoba naším ideálem? *GETSEMANY* [online]. Praha: Institut ekumenických studií v Praze z.s., 1994, (38) [cit. 2015-07-13]. ISSN 1210 485X. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/1588>.

152EVDOKIMOV, Pavel. *Epochy duchovního života: od pouštních Otců do našich dnů..* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002, str. 112.

4.10.4 Boj s démony

Název předkládané kapitoly může, ve vztahu k názvu celé práce evokovat dojem, že se opět budu zabývat tímto souslovím, jako by se jednalo o metaforu. Takto pojmáný postup by ale, dle mého názoru, představoval lákavé zjednodušení, které může vést k dualismu, nebo k redukci na jenom psychologické aplikace. Mytologický jazyk nechává nahlédnout nejenom popsateľné a uchopiteľné, nechává prostor i pro pochopení prozatím nepopsateľného a jenom tušeného a askeze je vždy celistvý přístup na cestě, boj s démony u otců pouště je jenom její nedílnou částí.

Jeden z thébských otců řekl: *„Byl jsem dítětem pohanského kněze. Když jsem byl ještě malý, sedával jsem v chrámě a díval se na otce, jak vchází dovnitř a koná oběť modle. Jednou jsem potají vstoupil za ním a spatřil jsem, jak tam sedí satan a kolem něho stojí jeho vojsko. A tu přišel jeden jeho služebník a poklonil se mu. Ďábel mu řekl: „Odkud přicházíš?“ On odpověděl: „Byl jsem v tamté vesnici a vzbudil jsem tam boj, velké nepokoje. Způsobil jsem tam krveprolití a přišel jsem ti to oznámit.“ Zeptal se ho: „Za jak dlouho jsi to dokázal?“ On odpověděl: „Za třicet dní. Satan řekl: „Za tak dlouho?“*

I nařídil ho zbičovat. A tu se poklonil jiný. Satan se ho zeptal: *„Co ty? Odkud přicházíš?“* Démon odpověděl: *„Byl jsem na moři. Rozpoutal jsem bouře, potopil jsem lodě, zabil mnoho lidí a teď jsem přišel, abych ti to oznámil.“* On mu jen řekl: *„Za jak dlouho jsi to dokázal?“* Démon odpověděl: *„Bylo to dvacet dní.“* Satan řekl: *„Proč jsi v tolika dnech dokázal jen tohle?“* A nařídil i toho zbičovat. A v tom přišel třetí a poklonil se mu. I jemu řekl: *„Odkudpak přicházíš ty?“* On odpověděl: *„V tomto městě byla svatba. Vzbudil jsem tam boje a způsobil, že teklo mnoho krve, dokonce i ženichova a nevěstina, a přišel jsem ti to oznámit.“* Ďábel se zeptal: *„Za kolik dní jsi to dokázal?“* Odpověděl: *„Za deset.“* Nařídil i toho zbičovat, že je pomalý. Pak se mu přišel poklonit ještě čtvrtý. Zeptal se ho: *„Co ty? Odkud přicházíš?“* On odpověděl: *„Byl jsem na poušti a tam jsem čtyřicet let bojoval proti jednomu mnichovi, až jsem ho této noci uvrhl do smilstva.“* Když to satan uslyšel, vstal a políbil ho. Sňal si korunu, kterou nosil, vložil ji na jeho hlavu, posadil ho vedle sebe na svůj trůn a řekl: *„Vykonal jsi velký čin.“* Stařec pak nakonec pravil, když jsem to já viděl, pomyslel jsem si, že ten mnišský stav bude asi vskutku významný, a když Bůh rozhodl o mé spáse, odešel jsem a stal se mnichem. (Apoftegm V. 44)

Zkušenost s bojem je pro rané mnišství typická právě svou reálností, jak je patrné z úryvku. Cesta, po které kráčí mnich vstříc cíli, je plná nástrah a překážek v podobě aktivních, proměnlivých démonů. Otcové také poskytují rady, jak proti démonům bojovat.

Myslím si, že takto ztvárněný boj odpovídá kultuře, ve které se nová spiritualita rodí. Moc a bezmoc v obrazu, který byl předáváný novým věřícím, vychází ze soudobé potřeby, byť vývoj směřoval již k jinému myšlenkovému uchopení, a to k osobnímu pojetí Boha. Jedna z inspirací v Písmu sv. je např. (Jan 14,9). “Já a Otec jedno jsme. Kdo vidí mne, vidí Otce.”

Další úryvek může potvrzovat výše nastíněnou myšlenku, je zde zachycena pomoc duchovní osoby prostému věřícímu, kdy otec viděl člověka, který se kvůli posedlosti demony nemohl postit. Ovlivněn Boží láskou, pomodlil se a démon vstoupil do něj. Původní posedlý byl osvobozený a boj zůstal na otci a jeho schopnostech.

„On však svůj půst ještě zesílil a odevzdal se modlitbě a askezi. Bůh ale z něho za několik dní toho démona vyhnal hlavně kvůli jeho lásce.“

Viditelný boj je považovaný za snadnější pro začátečníky, proti pokročilejším ale bojují démoni užíváním myšlenek.¹⁵³ Léčení na této cestě je shrnuto u Evagria¹⁵⁴, který vyjmenovává šest set myšlenek, které mohou u člověka způsobit nemoc. Proti každé z těchto škodlivých myšlenek staví výrok z Písma, pomocný k vyléčení nemocného myšlení. Klasickou příručkou je také nauka zhuštěná do 6. kapitoly Praktického traktátu, jenž se dělí na osm částí, podle osmi základních neřestí: obžerství (*gastrimargia*), smilstvo (*pornea*), lakomství (*filargyria*), smutek (*lypé*), hněvivost (*orgé*), *akédia*, prázdna sláva (*kenodoxia*), pýcha (*hyperéfania*).¹⁵⁵

Evagrius měl velký vliv na rané mnišství, který pokračuje především prostřednictvím Kassiana¹⁵⁶, který podstatnou měrou určoval západní mnišství. Vysvětlení, které se

153ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu: systematická příručka*. Vyd. 1. (v nakl. Refugium). Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, str. 282 – 286.

154Rozšíření tématu k psychologii lze nalézt: Démonologie Otců pouště a transakční analýza. In: *Hagioterapie* [online]. Praha: Společnost pro hagioterapii a pastorační medicínu, 1999 [cit. 2016-07-08]. Dostupné z: <http://www.hagioterapie.cz/?p=73>.

155ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu: systematická příručka*. Vyd. 1. (v nakl. Refugium). Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, str. 289 – 305.

156Kassian (Iohannes Cassianus) svými spisy trvale ovlivňoval šíření a utváření západního mnišství. Narodil se asi kolem roku 360 pravděpodobně v provincii Scythia minor (jižně od ústí Dunaje). Mládí prožil z větší části v klášteře u Betléma a pak se na deset let vydal za egyptskými mnichy. Jáhenské svěcení přijal od Jana Zlatoústého. Od roku 405 se zdržoval na Západě. V roce 415 založil v Massilii (Marseille) mužský i ženský klášter. V dalších 15 až 20 letech sepsal své texty. Zemřel asi v letech 430 až 435. Zvyky cenobitů a léky na osm hlavních neřestí (De institutis coenobiorum et de octo principalium vitiorum

nachází u Jana Kassiana lze použít také i v dnešní době „*obsah myšlenek určuje kvalitu lidského ducha a rozhoduje o tom, zda bude člověk dobrý nebo zlý.*“¹⁵⁷ „*Proto ty, který jsi podle Písma vykročil, abys sloužil Pánu, zůstaň v bázni Boží a připravuj svou duši – ne na klid a bezstarostnost, ne na potěšení, nýbrž na pokušení a na úskalí. Do království Božího musíme totiž vejít mnoha utrpeními – těsná je brána a úzká je cesta, která vede k životu, a málo je těch, kdo ji nacházejí.*“

V předkládané práci hledám poučení pro pomoc v rámci sociálních aktivit ve prospěch dnešním bezdomovcům. Lákavost psychologické redukce je veliká, nesmíme ale zapomínat že „*poznání vede k domýšlivosti*“ (1Kor 8,1). Texty, které nám zanechala doba otců, jsou určeny k zdokonalování na duchovní cestě, proto, dle mého názoru, lze jenom velice opatrně čerpat poučení bez prvotního předpokladu a tím je právě víra v osobního Boha.

4.10.5 Širší kulturní kontext

Pro pochopení vývoje, který následoval, je nezbytné věnovat se chvíli úvahám o náboženství nebo náboženstvích, která v oblasti již byla. Jedná se o rozlehlá území pod jednotně pojímanou správou. V době svého největšího rozkvětu se moc Říma rozprostírala do všech zemí podél Středozemního moře, dále do Galie, velké části Británie a do oblasti Černého moře. Mimo tuto, i pro dnešní vnímání pozoruhodnou jednotně spravovanou rozlohu, se mi jeví také důležité sebepojímání celku. „*Antický svět znal vedle imperia většinou již jenom barbarský svět a pustinu. Imperium bylo „oikumené“, celý obydlený svět. Orbis terrarum, celý svět, byl ztotožněný s orbis Romanum.*“¹⁵⁸

Máme dobré důvody se domnívat, že pro velkou většinu křesťanů čtvrtého a pátého století christianizace ještě stále znamenala vyprávění o ohromujícím vítězství nad starými bohy. Alternativní příběh, který nabízeli kritici svého vlastního věku, však daleko lépe odpovídá posmutnělé citlivosti dnešního historika pro to, co je možné. Považujeme za

remediis). Jak je patrné z názvu, jsou to dvě díla. První čtyři knihy podávají přehledné informace o zvyklostech a učeních egyptských mnichů; v knihách páté až dvanácté se probírá všech osm neřestí a také prostředky, jejichž pomocí s nimi mnich bojuje. KRAFT, Heinrich a KAPLAN, Jiří. *Slovník starokřesťanské literatur: Životopis, spisy a nauka řeckých, latinských, syrských, egyptských a arménských církevních otců*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, str. 161 – 162.

157CASSIANUS, Jan. *Zvyky cenobitů a léky na osm základních neřestí (b)*. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěch & sv. Markéty, 2008. str. 14.

158MARKSCHIES, Christoph. *Mezi dvěma světy: dějiny antického křesťanství*. Praha: Vyšehrad, 2005. Str. 14.

samozřejmost, že christianizace musela být pomalým a heroickým bojem, který bylo třeba vybojovat na této zemi proti nezdolné proteovské síle neobráceného starého světa.¹⁵⁹ Když se přikloním k prezentovanému myšlenkovému proudu, vyvstávají zde dva paralelní pohledy. Na jedné straně otázka, jak skutečně vstup nového náboženského pojmání vstoupil do starého světa? Na druhou stranu obraz, který o tomto ději předaly následující generace.

Pro lepší pochopení bych zde ponechala větší prostor slovům sestry Denisy Červenkové.

„Slovo *religio* v antické kultuře označovalo zbožný postoj k bohům. Navenek se projevoval dodržováním veřejných i privátních kultických úkonů. Náboženství bylo vnímáno především jako stmelující prvek společnosti, nezahrnovalo filozofii a etiku v tom smyslu, jak jsme na to dnes zvyklí. Náboženská zkušenost čerpala ze tří zdrojů: mýtu, bohopocty regulované tradicí a filozofie.¹⁶⁰

Kategorie náboženství v římské předkřesťanské tradici se spojovala s hluboce osvědčenou tradicí bohopocty, která je schopna zajistit přízeň bohů a tudíž i rozkvět společnosti, její politickou stabilitu, ale také ochranu před přírodními katastrofami a jinými škodlivými vlivy. Otázka spásy byla úzce propojena s účastí na rituálech, které zajišťovaly kontakt s božstvy, jež se na oplátku starala o prosperitu jednotlivce i společnosti. Hovoříme proto o veřejně-politickém charakteru náboženství v antickém světě.“¹⁶¹

Doba přítomnosti bohů, doba kosmu, hmotný vzhled univerza zděděný od Aristotela a helénistických astronomů coby celek kosmu¹⁶², vnímáný jako výraz božského řádu a krásy a hodný uctívání. Vzhledem k tomu, že byl vnímán v pohybu, byl pokládán za živý, či za utvářený živým duchem. Části tohoto kosmu měly být propojeny skrze *sympatheia*, nevědomá společenství života, avšak status a hodnota jednotlivých částí se značně lišily.¹⁶³ Zanedbatelné rozměry země oproti rozlehlosti vesmíru byly zaznamenány astronomy – na kosmické mapě je to pouhý bod. Moralisté začali brzy tuto skutečnost

159BROWN, Peter. *Autorita a posvátné: aspekty christianizace římského světa*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, 107 s. ISBN 80-85956-54-2. str. 39-40.

160in ČERVENKOVÁ, Denisa. *Světová náboženství a náboženská hnutí v pohledu katolické teologie*. I. Praha: UK KTF, skriptá KSTE417 str 16 - systematické pojednání o pozdní římské zbožnosti nabízí M. T. Varro, viz k němu např. A. CAPONERA, „Varrone e i „tria genera theologie“, in *Convivium Assisiense* 4 (2002), 157-176.

161ČERVENKOVÁ, Denisa. *Světová náboženství a náboženská hnutí v pohledu katolické teologie*. I. Praha: UK KTF, skriptá KSTE417, str.16.

162více DODDS, Eric Robertson. *Pohané a křesťané ve věku úzkosti: přednášky přednesené na Queen's University v Belfastu v roce 1963*. 1. vyd. Praha: Petr Rezek, 1997. Str. 18 – 19.

163item str. 18.

využívat pro kázání o marnosti lidských tužeb.¹⁶⁴ Přes všechno pohrdání smyslem činnosti člověka, nelze předpokládat, že by velcí i malí mužové doby odsoudili kosmos jakožto celek.¹⁶⁵

S křesťanstvím jako náboženstvím se setkáváme v době helénské. Myslím, že pro vytvoření správného kulturního obrazu a také zázemí pro další kapitoly, nebude na překážku více slov o této značně pozoruhodné epoše.

V užším použití definice by se helénismus měl časově týkat pouze doby od smrti Alexandra Velikého v 323 př. Kr., až do vítězství Octaviana u Acta roku 31 po Kr.. Vliv kultury, která vznikla, byl natolik dominantní, že někteří autoři připouští datování konce epochy až transformací křesťanství na imperiální náboženství za Konstantina.

Název této epochy je termínem zavedeným až relativně pozdě německým historikem J. G. Droysenem v 19. stol.

Kosmopolitní otevřenost helénistického světa byla velkou příležitostí pro obchodníky, řemeslníky, cestovatele, kteří s sebou přinášeli vlastní pojetí religiozity.¹⁶⁶ Mnohá náboženství si uchovala svůj nacionální charakter. Impérium ponechávalo správu provincionálních oblastí v rukou místních, často náboženských autorit. Tím helénismu poprvé stanovilo právo chápat i jiné kultury než vlastní, a stává se tak skvělým výrazem plurality myšlení odrážejícího pluralitu zkušeností. Synkretismus filosofie a různých náboženských proudů poskytuje také příležitost k zamyšlení se nad specifikou filosofického myšlení, myšlení na bázi mýtu, myšlení vzešlého z náboženství, myšlení vzešlého z gnóse nebo z víry. Středoplatónská filosofie se nevymezuje jako negace mýtu, ale chápe se spíše jako logizace mýtu. Sestupuje často zpět na sapienciální úroveň lidského vědomí, tedy k něčemu předfilosofickému, co souvisí s kultivací náboženského myšlení a co je přitom ještě otevřeno filosofii.¹⁶⁷

Myslím, že vše se pojí se vším, protože významným jevem doby helénistické je snadnější přístup širších vrstev obyvatelstva ke vzdělání, čímž je samozřejmě míněno řecky mluvící obyvatelstvo měst helénistických říší, tvořící vlastní státotvornou vrstvu. Nástup papyrových svitků, jako nového média záznamu textu, byl pak rozhodujícím krokem k nástupu privátní literatury a soukromého čtení.¹⁶⁸ Dnešní doba je

164item str. 19.

165item str. 24.

166Robert Turcan, *The Cults of Roman Empire*, Oxford: Blackwell 1996, str. 15.

167BOUZEK, Jan., and KRATOCHVÍL, Z., *Proměny interpretací*. V Praze: Herrmann & synové, 1996.

168Srv. KERÉNYI, Karl. *Die Papyri und das Problem des griechischen Romans*, Actes du Ve Congrès international de papyrologie, Brussels, 1938, str. 192-209.

charakteristická, mimo jiné, také zahlceností informacemi, proto nevím, není-li moje momentální uvažování nad změnou v komunikačních způsobech jen paralelou někde již zmíněného nebo řečeného. Jeví se mi ale, že ve stávajícím čase opět žijeme v momentu po proměně komunikačních zvyklostí, je zde opět nové médium, elektronická komunikace, a to, aniž bychom měli schopnost nahlédnout možný dopad této metamorfózy. Vždyť helénská doba netušila, že jejím soumrakem budou následně, za několik století, otevřené dveře křesťanskému paradigmatu, a ani Guthenberg, v době, kdy vynalezl knihtisk, nemohl tušit, že otevírá vlastně dveře Reformaci. Momentálně předložená úvaha může vycházet z nevhodně postavených východisek, na druhou stranu, je to otázka k diskuzi.

Křesťanství jako hodnota, nebo nositel hodnot naší dnešní Evropy, vstupuje do kulturního prostředí, které jsem se snažila ve veliké zkratce uchopit. Vzhledem k možným různostem pohledů různých vědeckých disciplín mi opět nezbyvá jenom se snažit vyjádřit potřebná fakta s ohledem na zvolené téma. Křesťanství je náboženství a definovat náboženství je věcí složitou, protože tento pojem v sobě zahrnuje nejrůznější jevy a také proto, že spadá do kompetence různých disciplín. Z nabízených definicí se mi jeví asi nejlépe použitelná následující.

Křesťanství - lat. christianismus (odvozeno z řec. christianismos). Křesťanství je termín užívaný pro označení křesťanské víry. Vztahuje se na všechny církve, komunity, denominace a také na ideály a pojmy, které vyvolal nebo vyslovil Ježíš Kristus a jejichž společným prvkem je vyznání víry v téhož Ježíše jako Syna Božího, vtěleného, zemřelého a zmrtvýchvstalého.

5 Hledání inspirace pro práci dnešního sociálního pracovníka s osobami bez domova

Postupnými kroky se dostávám k závěru práce, kdy z popsaných poznatků z literatury, reflexí kontextů teoretických podkladů pro práci s osobami bez domova, doporučeními pro tuto sociální práci a také z reflexe vlastní terénní práce s cílovou skupinou, potvrzení nebo popření správnosti na začátku postulované hypotézy, uzavřít toto uvažování.

„V rámci studia vývoje křesťanského mnišství a postojů křesťanských eremitů pozdní helénské doby lze nalézt a formulovat inspiraci pro dnešní sociální práci s osobami bez domova.“

Myslím si nadále, že předložené tvrzení je pravdivé. Leží přede mnou jen úkol objasnit, jak si vlastně představuji toto poučení na základě jednotlivostí, které jsem předešlela v předchozích popisných oddílech.

Prvním východiskem, které dle mne potřebuje upřesnit, je pohled. Pohled na jednotlivce, který jsem avizovala v úvodu práce jako východisko, a to kontext jednotlivce, osoby bez domova v jeho bio-psycho-sociálně-spirituální jednotě a jemu poskytovanou pomoc. Šířeji k tématu viz¹⁶⁹. Nejedná se o nic nového, jenom plynutím času a změnami paradigmat se také mění definování označovaných částí.¹⁷⁰

K dovednosti sociálního pracovníka má patřit čerpání znalostí ze sousedních vědních oborů a *sociální pracovník jedná s každým člověkem jako s celostnou bytostí*.¹⁷¹

Mám ale obavu, že toto hledisko nedokáži naplnit, protože jsem v průběhu studia podkladů k práci i v samotném uvažování nad tématem zjistila, že nedokáži v tomto kontextu myslet.

Na druhou stranu toto zjištění nemusí znehodnotit celou práci, jenom budu postupovat z jiného východiska, a to rozdělením jednotlivých oblastí původního celku a doporučení, která nacházím v inspiraci svatých bezdomovců budu popisovat jednotlivě, bez toho, abych se pokoušela o propojování za každou cenu.

169KUHN, Thomas S. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikomenh, 1997. Oikúmené. a ŠUBRT, Jiří. Individualismus versus holismus. Nástin pokusu o řešení teoretického dilematu. [online]. 2012, roč. 1 [cit. 2015-01-12]. Dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/sites/default/files/121024182857.pdf>, viz také http://www.enviwiki.cz/wiki/Holistick%C3%BD_p%C5%99%C3%ADstup.

170Již v nejstarších knihách NZ apoštol považuje trichotomi za přirozenou „*Sám Bůh pokoje nechť vás cele posvěti a zachová vašeho ducha, duši i tělo bez úrazu a poskvrny do příchodu našeho Pána Ježíše Krista.*“ (1 Te 5,23).

171Etický kodex sociálních pracovníků.

5.1.1 Noogenní oblast a oblast psychologická

Oblast smyslu života a psychologickou oblast zahrnují jako jeden oddíl z důvodu ryze praktického. Sociální pracovník není psychologem, i když se u výkonu naší profese předpokládá znalost a i určitá dovednost v oblasti psychologické, protože praxe přináší v terénu situace, kde přítomnost odborníka, psychologa nebo psychiatra, je málokdy reálná. Proto si myslím, že lze takto, na rozhraní vědních oborů, uvažovat i prakticky jednat s ohledem na naplnění potřeb klienta. Tím málokdy reflektují existenci terénních projektů, které se věnují pomoci duševně nemocným klientům, je zde ale jedno omezení. Podmínkou přijetí do zmiňovaných projektů je abstinence od návykových látek, která nebývá často splnitelná u osob bez domova, které přežívají ve veřejném prostranství.

V této oblasti vidím jako důležitý pohled ze dvou hledisek, která se ale prolínají. Jedno představuje zdokonalování samotného pracovníka a prohlubování jeho dovedností, a druhé již doporučení pro práci s klientem. Otázka pracovníka pak naráží na vyjadřovací úzus. Dokáží zohlednit inspiraci pro křesťanského věřícího, pro nevěřícího doporučení, která ale zůstávají bez podstatné náplně, kterou víra přináší.

Otázky pastorační práce není předmětem předkládané práce. Mohu reflektovat jenom vlastní víru a modlitbu za klienty. Mohu se rozdělit o pozitivní zkušenost. V terénu se nezdá stává, že pracovník stojí před neřešitelnou situací klienta (nebudu je zde rozepisovat, jejich prezentaci se věnuji hojně poskytovatelé sociálních služeb osobám bez domova a také jsou jich plné sdělovací prostředky před každou zimou), kdy se mi osvědčilo, po tom, co jsme s klientem probrali všechny možnosti a zjistili jsme, že se vážně nic nedá „udělat“, říci, že se budu, po cestě do kanceláře, alespoň modlit. Toto konstatování nebývá v první reakci přijímáno nijak pozitivně. Následně, po vysvětlení skutečnosti, že sociální pracovník nemůže umět dělat zázraky, má rovinu nejenom edukační, kdy je klientovi následně možné někdy vysvětlit nejen, jak podobné situaci předcházet, ale také projevit snahu ve sdílení bezmoci.

Dílo Evagria z Pontu představuje studnici ponaučení.¹⁷² Evagrios utřídil logismoi do osmi základních, ohniskových, z nichž ostatní negativní jevy vyrůstají. *"Je osm zdrojových (genikótatoi) logismoi, jež všechny ostatní zahrnují: první je obžerství (gastrimargia), pak následuje smilstvo (porneia), třetí je lakomství (filargyria), čtvrtý*

172Psychologické rozšíření viz. <http://www.saske.sk/cas/zoznam-rocnikov/2013/2/6027/> (15. 7. 2015).

smutek (lýpé), pátá hněvivost (orgé), šestá akédia, sedmá marná sláva (kenodoxia), osmá pýcha (hyperéfania)."¹⁷³

Znát své osobní slabosti je prvním krokem na dlouhé cestě k zlepšování života. Jiná sociální situace je, když někdo domov ztratil, jiná, když se již bezdomovcem narodil.

Ztrátu domova většinou způsobí neschopnost porozumět složitosti života kolem, která bývá často způsobená narušením osobnosti. Je to slabost, kterou lze, po delší nebo kratší společné „cestě“ s klientem, většinou ukotvit v osmi hlavních neřestech. Doporučení, které na tomto místě nacházím jako inspirováno vznikající mnišskou tradicí, je nejenom ve faktické náplni ponaučení z textu, ale i v jiném přístupu k provinění. Latinské církevní tradici zpřístupnil Evagria Jan Kassián. Jeho dílo je dílo „specifickou existenciální a mnišskou exegezí Bible.“¹⁷⁴. Český dostupné publikace ve dvou svazcích pod názvem *Zvyky cenobitů a léky na osm základních neřestí*, přináší poučení blízké naší terminologií, kdy se autor podrobně věnuje diagnostice, vyjmenování symptomů, navrhuje způsob léčby a také prevenci u každé ze základních neřestí. Sám Kassián ve svých spisech často medicínskou metaforu používá: neřest je nemoc, jednotlivé asketické rady jsou léky, celý duchovní život je pak u něho terapie.¹⁷⁵ Problém, který v doporučeném přístupu vidím je ten, že všechna zmiňovaná doporučení jsou formulována pro mnichy a mnišky, tedy osoby plně ukotveny v křesťanské spiritualitě a v rámci aplikace, tak řečeno „venku“ se může vytrácet smysl.

*Víra se nevrací, nechce obnovovat ztracené, ale chce skutečně „obnovovat“ čili proměňovat v nové.*¹⁷⁶

Myslím si, že v rámci vyjmenovaných doporučení a hlavně v kontextu osob bez domova, které většinou ztratily vlastně vše, co kdy v životě měly nebo vlastnily, je hlavní inspirací svatých bezdomovců pro pracovníka v pojmání hříchů jako nemocí. Za nemoc se netrestá, nemoc se léčí.

173 VENTRUA, Václav. Osm zdrojů duchovní nestability podle mnišské tradice: Akédia v pojetí Evagria a Jana Kasiána. *Teologické texty* [online]. Praha: Jolana Poláková, 2003, **Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie**(5) [cit. 2016-06-12]. ISSN 0862-6944. Dostupné z: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-5/Osm-zdroju-duchovni-destability-podle-mniske-tradice.html>.

174 Ítem.

175 KASSIÁN, Jan. *Zvyky cenobitů a léky na osm základních neřestí*. Praha: Benediktinské arcidiecézní ústředí sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2008. Pietas benedictina.

176 KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Studie o křesťanství a řecké filosofii*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. České obzory. Str. 26.

Tímto doporučením nemám na mysli, že by se měl léčit zločin, ten bývá potrestán. Sociální pracovník v terénu pracuje většinou s osobami po VTOS, někdy s lidmi, kteří jsou na svobodě na chvíli, než si půjdou zase odsedět další trest. Hledání hlubšího smyslu života v rámci pomoci této cílové skupině, vede, dle mé zkušenosti, spíše k hlubší frustraci bez většího efektu pro zlepšení sociální situace klienta. Skromnost ve vytyčování cílů je zde více ke prospěchu. Malý úspěch přináší také potěšení. Zde nabízím inspiraci pro poučení přímo od zdroje:

„Jednou přišli k abba Achillovi tři starci a jeden z nich měl špatnou pověst. Jeden z těch starců Achillovi řekl: „*Abba, udělej mi nějakou síť.*“ On na to: „*Neudělám.*“ A druhý stařec mu řekl: „*Bud' tak laskav a udělej nám nějakou síť, ať máme po tobě v klášteře památku.*“ Ale Achillas řekl: „*Nemám čas.*“ I řekl mu ten bratr se špatnou pověstí: „*Udělej nějakou síť mně, abba, ať mám něco z tvých rukou.*“ A on mu na to hned odpověděl: „*Tobě ji udělám.*“ Ti dva starci se ho pak o samotě zeptali: „*Proč jsi to nechtěl udělat pro nás, když jsme tě prosili my, a tomuhle řekneš: „Tobě ji udělám“?*“ On jim odpověděl: „*Vám jsem řekl: „Neudělám,*“ a vy jste se nezarmoutili, protože víte, že nemám čas. Ale kdybych to neudělal pro něho, řekl by si: „*Stařec to nechce udělat, protože slyšel o mém hříchu,*“ a hned bychom přetrhli vlákno. Tak jsem povzbudil jeho duši, aby ho nepohltil zármutek.“ (APO II, X, 18).

Helénská doba je přelomová. Z plurality a vzájemného respektování různých náboženských pohledů na smysl života zde na zemi, postupně vniká jednotné paradigma. Dnešní doba, metaforicky vyjádřeno, jako by byla odvrácenou stranou doby helénské. Po rozpadu jednotného paradigmatu se již dlouhou dobu opět nachází na cestě hledání smyslu, někdy i hledání toho, co je vlastně náboženství. Řecké slovo pro náboženství je *eusebia* a podobně latinské *religion* neobsahuje ve svém základu slovo Bůh. Toto slovo znamená „dobrá úcta, schopnost úcty, schopnost úžasu“¹⁷⁷. Inspirace pro práci v terénu lze zaměřit, právě na důraz k úctě. Vztah, který se vytvořil mezi klientem a pracovníkem vznikl na základě poskytování pomoci v řešení sociální situace. Tato je na straně klienta vždy velice tristní. Když pracovník dokáže porozumět své roli odpovědně, v kontextu vymezení své kompetence a v uchopení vzájemného vztahu, projevem úcty klientovi otevírá cestu k sanaci.

¹⁷⁷KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Studie o křesťanství a řecké filosofii*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. České obzory. Str. 27.

Jako příklad bych zde uvedla mé neustále se rozšiřující znalosti o kovech (a jiných druhotných surovinách). Klientům říkám, že jsem od toho, abych uměla vypsát potřebné papíry a také věděla, kam, do kterých dveří se má na úřadě vstoupit. V rámci takto otevřené diskuse se následně lehce nachází oblast, ve které určitě předčí klient mé znalosti a dovednosti, takže při někdy úmorném čekání je následně dost času pro diskuzi, kde se mně, jako sociální pracovníci, dostává různého poučení a stáváme se najednou odborníky oba.

5.1.2 Sociální oblast

Je vlastně hlavní náplní sociálního pracovníka a tak by to mělo být i v rámci terénní práce s osobami bez domova, nebude to ale nejspíš obsaženo v této práci. Zde nacházím již možnost inspirace, kde nebudu muset zohledňovat víru.

Obraz svatého bezdomovce je nám zpřístupněn převážně z hagiografií¹⁷⁸ a jak jsem již napsala v předchozích oddílech, plnily tyto obrazy určitou celospolečenskou funkci v pozdně helénské době, kdy se křesťanství postupně stává hlavním státním náboženstvím. Setkáváme se zde pravděpodobně s trojí realitou, a to - jak to bylo, jak to měli vidět křesťané v době, kdy jsou jim obrazy svatých otců poustevníku zprostředkovány, a poslední úhel pohledu – jak to můžeme vidět dnes. Tato oblast, přestože by měla být vlastně klíčovou, je dost paradoxně mimo kontext zadání práce – hledám inspiraci pro pomoc jednotlivci a zde jsem se ocitla v inspiraci pro sociální politiku, popřípadě menší „útvary“ v rámci vytváření komunitních strategií, nebo definování profese sociálního pracovníka. Myslím, že tyto minimálně tři „reality“ jsou inspirativní dostatečně. Předestřu tu, která mne napadla jako první.

Napřed bych navrhla zamyslet se nad běžně používanou mediální formulí, „Bezdomovcem se může stát každý“¹⁷⁹ – již bez posuzování, co je v daných příspěvcích zohledňováno. Také proto zde již nepracuji s myšlenkami, které jejich autoři sdělili, jenom s nadpisy, kterými upoutávají pozornost čtenáře. Mohu zde jenom zopakovat některé body z první kapitoly. Bezdomovectví je sociální patologie nebo právní status dle mezinárodního

178BROWN, Peter.,Autorita a posvátné : aspekty christianizace římského světa / Peter Brown ; [z anglického originálu ... přeložil Tomáš Suhomel]Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury ; Řím: Křesťanská akademie. Str 77.

179<http://irenamauranovotna.blog.idnes.cz/c/378126/Politika-a-lide-Bezdomovcem-se-muze-stat-kazdy.html> (16.7. 2015); <http://www.katyd.cz/clanky/bezdomovcem-se-muze-stat-kazdy.html>; <http://dobry-jmena-uz-jsou-pouzity.blog.cz/1308/bezdomovec-muze-se-stat-i-z-vas> (16.7. 2015).

práva. Zde bych si dovolila ponechat inspiraci jenom v otázkách. Proč se autoři rozhodli zaujmout čtenáře právě hrozbou bezdomovectvím? Titulky se vytváří velice účelně a ten, kdo je vytváří, většinou osvědčil své vzdělání i zkušenost, takže dost přesně ví, co činí a také, proč tak činí. Na otázku „proč,“ odpověď známe, je to snaha zaujmout čtenáře. Odpověď na to, proč v dnešní společnosti tato hrozba zaujme, již ponechávám otevřenou.

V hledání poučení bych ještě chvíli zůstala u otázek. Je možné, aby se společnosti povedlo obstarat všechny osoby bez domova a dopřát jim domov? Nabídka vysvětlení existence přetrvávajícího bezdomovectví ve vyspělých společnostech, kde k němu vážně není důvod finanční – společnost je dost bohatá na to, aby nemusel být na ulici nikdo, lze možná najít v pohledu na pozdně-antickou dobu, je zde možná paralela k pozdně-antické realitě.

V naší společnosti kde je základním mottem soutěživost o co nejlepší postavení a také finanční zabezpečení (postoupnost bych ponechala otevřenou) - které následně umožňuje získávat „slasti“ všeho druhu - jako je např. poptávané „věčné mládí“ a také dalších potřeb konzumní společnosti, které již zde nebudu taxativně vyjmenovávat, jsou tyto v plné míře dostupné jenom bohatým. Otázka zní – neumožňuje právě existence zjevných bezdomovců průměrným jedincům spokojený život? V konzumní společnosti jsou průměrní občané vlastně denně, a to nejenom prostřednictvím bulvárního tisku, konfrontování s prohrou s nejbohatšími – ale tato možná frustrace je, taktéž každodenně, léčena pohledem na nejubožejší trosky, které se propily až na samé dno společnosti - a to nejenom v přeneseném smyslu slova, ale přímo jsou odkázáni na nocování na chodnících. Snad barbarsky položená teze o tom, že zjevný bezdomovec umenšuje frustraci průměrného, koreluje s podobně postavenou tezí – kdy extrémní asketa – jedinečný právě svým extrémním asketismem – umožňuje přirozenou reprodukci ostatních členů společenství. *„Asketa, jako obdivuhodný příklad zvláštní zbožnosti plné utrpení, za pomoci které chce Bůh vyburcovat spící lidstvo ze spánku - tento teologický výklad radikálního asketického jedince neutralizuje ohrožení, které vyvstává ze strany takových lidí členům obce, kteří jsou do městské a venkovské společnosti zapojeni svým rodinným životem a povoláním, a také dovršují integraci tohoto askety, který ji již fakticky dosáhl hlavně svými radami.¹⁸⁰ „...*

180MARKSCHIES, Christoph. *Mezi dvěma světy: dějiny antického křesťanství*. Praha: Vyšehrad, 2005. Světová náboženství (Vyšehrad), str. 153.

Moje práce hledá radu, zde, kdybychom tuto předloženou hypotézu přijali, je vlastně velice jednoduchá – smířit se s tím, že po tom, co se jeden klient postaví na nohy, objeví se další.

Jako poslední v oblasti sociální, bych obrátila pohled k samotnému vývoji mnišství. V krátkosti a schematicky: napřed byli poustevníci, kteří putovali, následně se usazovali v nehostinné poušti, budovali seskupení v malých obydlích a posléze domy s jasně danou strukturou a všechny dané způsoby tohoto bytí existují i do dnešních dnů paralelně vedle sebe. Osoba bez domova může být také poutníkem, nebo žít ve veřejném prostranství v malých obydlích (většinou se jedná o stany v zalesněných částech města, které nebývají daleko od sebe), nebo v obydlích (jak azylové domy, tak squaty). Prvním krokem v rámci úspěšné sociální práce, je nutné, dle mého názoru, vědět, jak uživatel služby žije a posléze pochopit pravidla jeho bytí a života. Stejně jako jednotlivé formy poustevnictví a mnišství, tak i různé formy bezdomovectví mají svá vnitřní pravidla, kterých znalost nám pomůže při doprovázení klienta zpět do většinové společnosti.

5.1.3 Fyziologická oblast

Úvodem této oblasti musím opět své snažení ukotvit ve sféře sociální práce, kde je oblast fyziologická pojímána v širším aspektu, než je jen zdraví a nemoc, popřípadě léčení nemoci těla. Inspiraci pro léčení nemocí ducha jsem naznačila pomocí odkazu na díla Evagria z Pontu a následně Jana Kassiana. Souvislost mezi psyché a soma tímto dělením nijak nezpochybnuji, jenom si ulehčuji cestu v hledání inspirace. Pro oblast fyziologickou vidím největší inspiraci právě v tom, jak se rozhodli otcové pouště následovat Krista. Hledám inspiraci pro sociální práci v postmoderní době, kdy je v popředí tržní ekonomika. Se svým neúprosným tlakem vytvářejícím kult evokující nové monopolní náboženství, novou víru pro „svobodné občany“, postavené na základě vlastního uspokojení. Lidé jsou zahlceni informacemi, a jak víme, tak lidé uvažují předsudečně. Tam, kde člověka neupozorní vlastní potřeba, nebo není od útlého mládí veden ke kritickému myšlení, lehce „vezme“ za své názory prezentované účelově jako správné. Pak např. jako jeden z důsledků pochopí (přijme) i takovou věc, jako, že je normální si na dovolenou půjčovat, co ho, za určitých okolností, může připravit i o střechu nad hlavou.

Práce, kdy „stojíte“ proti realitě krajního vyloučení, dle mne může hledat inspiraci v askezi, pro kterou se svatí bezdomovci rozhodli. Askeze byla v mnišském životě pevně propojena s kajícíností, byla vlastně jejím vnějším projevem. Uchopit tuto inspiraci je již na každém pracovníkovi. Jako příklad bych uvedla vytváření rozpočtů s klienty, kdy učíte člověka smířit se s tím, že si může koupit ze svých prostředků jen minimum toho, co potřebuje a už vůbec nic z toho, co by chtěl, nebo by si přál. Dokázat přivést klienta ke smíření se s tímto stavem, zvýší kvalitu jeho života už jen tím, že nebude žít v neustále nespokojenosti. Také je zde pak alespoň minimální možnost zdravějšího, pravidelného stravování.

Krajní nouze a sociální vyloučení jsou stavy, které vznikají dlouho, proto cesta zpět není nijak krátká. Když se nám povede přispět klientovi v řešení jeho situace až k zaměstnání, tak se nám to v projektu prozatím nepovedlo dřív, než za dva a půl roku. Jsme „terén, u nás většinou klienti vstupují do služby někde „zpod mostů“, a většinou bez osobních dokladů, takže zaměstnaných lidí máme minimum. Trpělivost, jako inspirovanou askezi, zde zmiňuji hlavně s ohledem na praxi. Občané ČR mají nárok na zdravotní ošetření ze zákona – cesta k uplatnění tohoto nároku bývá dost dlouhá a to nejenom ze strany instituce, ale i klienta. Opět, jenom trpělivostí se postupně povede, aby uživatel služby vypadal tak, že se za sebe nemusí v čekárně u lékaře stydět, a na druhou stranu jsou v Praze ordinace obvodních lékařů, kam můžeme s klienty docházet a jejich zdravotní stav začíná být řešen. Dokonce se nám povedlo zařídit pro klienty již i několik specialistů, kam pravidelně docházíme a spolupráce vede k zlepšování zdravotního stavu, sociální situace i posilování odpovědnosti klienta za vlastní život a také životní styl, který přestává být tak sebezničující.

6 Závěr

Závěrem předkládané práce bych se opět vrátila napřed na začátek, k původnímu uvažování a pocitu, který toto putování s otci otevřel. V té době jsem měla představu o jednoduchosti uchopení tématu, opak byl ale pravdou.

V části nazvané nesvatý bezdomovec jsem se pokusila o vytvoření definice bezdomovce a bezdomovectví shrnutím momentálně používaných definic, tak aby bylo možné v další části hledat na jejím základě inspiraci pro pomoc v rámci sociální práce s touto cílovou skupinou.

Termín *bezdomovec* se dnes používá ve dvou rozdílných významech a většinou mu rozumíme jako „osobě nemající fyzický domov“. Takto užitě vymezení ale nenachází potřebné uplatnění v stávající legislativě, která mluví převážně o osobě v hmotné nouzi. Sociální služby, které jsou určeny pro pomoc osobám bez domova, jsou zařazeny mezi služby prevence, a nikoliv péče, jak by se dalo předpokládat. Prevence bezdomovectví je také bezesporu levnější a méně pracná a nákladná, než návrat z ulice nebo zpod mostu, ale na druhé straně zařazením péče o osoby bez domova mezi preventivní služby, jako by se ignorovala existence extrémní nouze.

Problém, na který ve práci poukazuji, představuje vnímání domova. Právě porozumění pojmu *domov* otvírá cestu k možné pomoci tomu, kdo je bez domova. V další části je následně věnován prostor pro popis stávající pomoci osobám bez domova.

Kapitola *svatý bezdomovec* se věnuje v krátkosti nástinu vzniku antického mnišství a velice schématicky zachycuje některé jeho stěžejní protagonisty.

Cílem předkládané práce bylo formulovat možné ponaučení pro práci s osobami bez domova čerpané z antického mnišství. Ponaučení a inspirace pro práci pastorační a také pro psychologii jsou zohledněna v jiných poučných publikacích a i hojně zastoupena v akademických pracích, proto jsem se snažila co nejméně vybočovat z rámce sociální práce. Poučení a inspirace je zachycena ve třech rozdílných kategoriích a také je jiná pro věřícího křesťana a pro pracovníka, který není ukotvený v křesťanské víře.

Poslední zjištění, které mi putování se svatými i nesvatými bezdomovci přineslo, je skutečnost, že je pro mne jednodušší přivést někoho zpod mostu do práce (nebo do nemocnice), než bylo napsat předkládanou práci, a že to tenkrát na Hanspaulce byl určitě nějaký démon pychy, který mi vnukl myšlenku o jednoduchosti předkládaného tématu.

7 Literatura

7.1 Knihy

- ARISTOTELÉS. *Politika*. 2. vyd. Praha: Rezek, 1998. ISBN 80-860-2710-4.
- AUMANN, Jordan. *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-718-4928-6.
- BAHNÍK, Václav. *Slovník antické kultury*. 1. Praha: Svoboda, 1975. Členská knihovna nakl. Svoboda.
- BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-727-7085-3.
- DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Vyd. 2. V Praze: Vyšehrad, 2003. Kulturní historie. ISBN 80-702-1409-0.
- DROBNER, Hubertus R. *Patrologie: úvod do studia starokřesťanské literatury*. Přeložil Monika Recinová. Praha: OIKOYMENH, 2011. Mathésis. ISBN 9788072984664.
- DÜLMEN, Richard van. *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly*. Praha: Dokořán, 2002. Bod (Dokořán). ISBN 80-865-6915-2.
- FRANK, Karl Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. Praha: Benediktinské arcidiecéze sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003. Pietas benedictina. ISBN 80-902-6828-5.
- GAUCHER, Guy. *Životopis Terezie z Lisieux: (1873-1897)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-719-2181-5.
- GUARDINI, Romano. *O modlitbě: uvedení do školy křesťanské modlitby*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-711-3038-9.
- HAZLETT, Ian (ed.). *Rané křesťanství: počátky a vývoj církve do roku 600*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2009. ISBN 978-80-7325-159-8.
- HRADECKÝ, Ilja. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8.
- HRADECKÁ, Vlastimila a HRADECKÝ, Ilja.. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902-2920-4.
- FRANK, Karl Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. Praha: Benediktinské arcidiecéze sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003. Pietas benedictina. ISBN 80-902-6828-5.

- KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011, 211 s. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-044-5.
- KLIMAKOS, Jan. *Nebeský žebřík*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015. Pro Oriente (Pavel Mervart). ISBN 978-80-7465-125-0.
- KOZLOVÁ, Lucie. *Sociální služby*. Praha: Triton, 2005. ISBN 978-807-2546-626.
- KRAFT, Heinrich a KAPLAN, Jiří. *Slovník starokřesťanské literatury: Životopis, spisy a nauka řeckých, latinských, syrských, egyptských a arménských církevních otců*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 8071925160.
- KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Filosofie mezi mýtem a vědou: od Homéra po Descarta*. Praha: Academia, 2009. Galileo. ISBN 978-80-200-1789-5.
- KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Studie o křesťanství a řecké filosofii*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. České obzory. ISBN 80-857-9506-X.
- KUHN, Thomas S. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikoymenh, 1997. Oikúmené. ISBN 80-860-0554-2.
- LEENEN, Maria Anna. *Jak se žije poustevníkům*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-719-2884-4.
- MARKSCHIES, Christoph. *Mezi dvěma světy: dějiny antického křesťanství*. Praha: Vyšehrad, 2005. Světová náboženství (Vyšehrad). ISBN 80-702-1775-8.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0213-4.
- NOVOTNÝ, Jiří. *Mnišství na Blízkém východě: krátký dějinný přehled*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012. ISBN 978-80-7412-124-1.
- PALLADIOS. *Poučné příběhy pro komořího Lausa*. Praha: Benediktinské arcidiocese sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2002. Pietas benedictina. ISBN 80-902-6826-9.
- Theodórétos a jeho kniha a syrských mniších a poustevníků. PAVLÍK, Jiří. *Historia religiosa: bohumilá historie mnichů syrských*. Praha: Benediktinské arcidiocese sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2005, s. 22. Pietas benedictina. ISBN 80-86882-00-4.
- PETROSILLO, Piero. *Křesťanství od A do Z*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-719-2365-6.
- Apothegmata: výroky a příběhy pouštních otců*. Překlad Jiří Pavlík. Praha: Benediktinské arcidiocese sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2000. Pietas benedictina. ISBN 80-902682-2-6.

SAK, Petr a KOLESÁROVÁ, Karolína. *Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Praha: Svoboda Servis, 2004. ISBN 80-863-2033-2.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu: mnišství*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004. ISBN 80-867-1516-7.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu: systematická příručka*. Vyd. 1. (v nakl. Refugium). Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. ISBN 80-860-4584-6.

TUČEK, Milan. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-864-2922-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-717-8802-3.

VAVŘINEK, Vladimír. Otcové pouště v pozdně antické společnosti. In: *Rýžoviště zlata a doly drahokamů: Sborník pro Václava Huňáčka*. 1. Praha: Pavel Mrvard, UK v Praze, 2006, s. 10. ISBN 80-7308-143-1.

VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství I*. Praha: Benediktinské arcidiákonství svatého Vojtěcha a svaté Markéty v Břevnově, 2010. Pietas benedictina. ISBN 978-80-86882-02-4.

7.2 Elektronické zdroje

GRUBER, Martin. Svatý Antonín poustevník a jeho vztah k tělu: Pokus o pochopení křesťanského askety na pozadí pozdně antické civilizace. *GETSEMANY* [online]. Praha: Institut ekumenických studií v Praze z.s., 2015, (270), 2 [cit. 2016-06-06]. ISSN 1210 485X. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/3219>

MILKO Pavel. Dogmatická a morální aktuálnost pravoslavného učení o vášních. In: *Pravoslavi na Mělníku* [online]. Mělník: PCO Mělník, 2015 [cit. 2016-07-07]. Dostupné z: <http://files.pravoslavi-melnik.com/200000052-3c9053e85a/vasne.pdf>

BEČKA, Josef. Metafora ve větě. *Naše řeč* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 1971, **54**(1), 13 [cit. 2015-06-05]. Dostupné z: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=5531#_ftn1

FIALA, Petr. Palladios. In: *Theofil - revue pro život z víry* [online]. Olomouc: Mgr. Lukáš Drexler, 2008 [cit. 2016-06-05]. Dostupné z: <http://revue.theofil.cz/krestanske-osobnosti-detail.php?clanek=370>

- HEJMAL, Ondřej. Anachorický bezdomovec: Purifikace a transgrese veřejného Prostoru. *Český lid: Etnologický časopis* [online]. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i, 2013, **100**(4), 13 [cit. 2015-08-18]. ISSN 0009-0794. Dostupné z: http://www.academia.edu/5624477/Anachorick%C3%BD_bezdomovec_Purifikace_a_transgrese_ve%C5%99ejn%C3%A9ho_prostoru_Anachoristic_Homeless_Purification_and_Transgression_of_Public_Space
- KADEČKA, Stanislav a Filip RIEGEL. Výkon státní správy: kompetence a odpovědnost. In: [Http://www.mvcr.cz](http://www.mvcr.cz) [online]. Brno, 2009 [cit. 2016-06-26]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/vykon-statni-spravy-kompetence-pdf.aspx>
- MAREŠ, Petr Mareš. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis* [online]. Praha, 2000, (3), 285-297 [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: http://is.muni.cz/el/1423/podzim2010/SOC713/um/8875127/MARES_ChudobaMarginalizaceSocialni_vyloucení.pdf
- SKOBLÍK, Jiří. 14. Poznámky k celibátu. In: *Pastorace: Podklady pro pastorační a duchovní život* [online]. Praha: Arcibiskupství pražské Pastorační středisko [cit. 2015-05-06]. Dostupné z: <http://www.pastorace.cz/Knihovna/14-Poznamky-k-celibatu.html>
- ŠNAJDROVÁ, Zuzana a HOLPUCH, Petr. *Sčítání bezdomovců na území hl. Města Prahy: Závěrečná zpráva*. 1. Praha: MHMP, 2010. dostupné http://socialni.praha.eu/public/44/9f/ae/1877854_502943_zaverecna_zprava_scitani_bezdomovcu_hmp_2010.pdf
- VAŠÁT, Petr. Studium bezdomovectví v USA: Inspirace pro výzkum v České Republice. *Český lid 99: Etnologický časopis* [online]. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2012, **99**(2), 20 [cit. 2016-07-04]. ISSN 0009-0794. Dostupné z: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:-5FNABeCIEsJ:eu.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/data.avcr.cz/humansci/eu/Casopisy/cesky_lid/Archiv_cisel/Cesky_lid_99_2012_vol2.pdf+&cd=8&hl=cs&ct=clnk&gl=cz&client=firefox-b
- VAVRUŠKA, Isidor. *Životopisy svatých* [online]. Praha: Ladislav Kuncíř [cit. 2016-06-23]. Dostupné z: <http://librinostri.catholica.cz/download/VondruskaSvati1-150dpi.pdf>
- VENTURA, Václav. Osm zdrojů duchovní nestability podle mnišské tradice. In: *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* [online]. Praha: Jolana Poláková, 2003 [cit. 2016-07-09]. Dostupné z: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-5/Osm-zdroju-duchovni-destability-podle-mnisske-tradice.html>
- VENTURA, Václav. Teologie kněžského manželství. In: *Getsemany křesťanský měsíčník* [online]. Praha: Institut ekumenických studií v Praze z.s., 1995 [cit. 201-05-23n. 1.]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/1958>

WEISMAYER, Josef. Zůstává chudoba naším ideálem? *GETSEMANY* [online]. Praha: Institut ekumenických studií v Praze z.s., 1994, (38) [cit. 2015-07-13]. ISSN 1210 485X. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/1588>

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Praha: MPSV, 2016 [cit. 2015-07-04]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/>

Historia Lausiaca 38 O Euagriovi. In: *Historia Lausiaca 38: O Euagriovi* [online]. Olomouc: Mgr. Lukáš Drexler, 2009 [cit. 2016-06-06]. ISSN 1803-7704. Dostupné z: <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=806>

Všeobecná deklarace lidských práv. In: *Lidská práva* [online]. New York: Valné shromáždění OSN, 1948 [cit. 2015-06-06]. Dostupné z: http://www.lidskaprava.cz/uploads/03_dokumenty/04_uvod/00_VDLP_UDHR-.pdf

ČR. *Koncepce návrhů řešení problematiky bezdomovectví v Praze v letech 2013 - 2020: Schválená usnesení 43. Rady HMP ze dne 18.12.2012.* In: . Praha: MHMP, 2012, ročník 2012, číslo 43. Dostupné také z: http://www.praha.eu/public/11/dd/1c/1456401_300534_Koncepce_navrhu_reseni_problematiky_bezdomovectvi_v_Praze_v letech_2013_2020.pdf

ČR. Zákon, kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. In: *252/2014*. Praha: MV ČR, 2014, ročník 2014, 107/2014, číslo 252. Dostupné také z: <http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/zakon-ze-dne-22-rijna-2014-kterym-se-meni-zakon-c-1112006-sb-o-pomoci-v-hmotne-nouzi-ve-zneni-pozdejsich-predpisu-a-dalsi-souvisejici-zakony-20274.html>

ČR. Zákon č. 108/2006 Sb.: Zákon o sociálních službách. In: *Sbirka zákonů ČR*. Praha: MV ČR, 2006, ročník 2006, 37/2006, číslo 108. Dostupné také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

7.3 Akademické práce

LAVICKY, Jan. *Počátky křesťanského mnišství*. Praha, 2013. Bakalářská práce. UK. Vedoucí práce Ota Halama, Th.D.

MENDELOVA, Edita. *Duchovní život podle učení abba Dorothea z Gazy*. Praha, 2015. Diplomová. UK HTF. Vedoucí práce Doc. ThDr. Gorazd Josef Vopatrný, Th.D.

PĚNKAVA, Pavel. *Výchovně vzdělávací prvek v sociální práci s cílovou skupinou osob bez přístřeší*. Praha, 2010. Rigorózní. UK Praha. Vedoucí práce Kristina Koldinská.